

Liperi

Laaja hyvinvointikertomus ja hyvinvointi-
suunnitelma
- Hyvän mielen asiakirja

2021-2024

Kunnanhallitus 15.2.2021 § 39

Valtuusto 29.3.2021 § 13

Sisältö

1.	Johdanto	1
2.	Hyvinvointikertomusta ohjaavat arvot, lait ja asiakirjat	2
2.1.	Keskeiset lait ja asetukset.....	2
2.2.	Kuntastrategian painopisteet ja linjaukset.....	3
2.3.	Maakunnalliset strategiat.....	3
2.4.	Ennakkovaikutusten arviointi	3
3.	Väestön hyvinvoinnin kehitys valtuustokaudella 2017-2020.....	4
3.1.	Indikaattorien ja muun tiedon osoittama hyvinvointi.....	4
3.1.1.	Talous ja elinvoima	4
3.1.2.	Lapset, varhaisnuoret ja lapsiperheet	7
3.1.3.	Nuoret ja nuoret aikuiset.....	10
3.1.4.	Työikäiset.....	13
3.1.5.	Ikäihmiset	14
3.1.6.	Kaikki ikäryhmät	16
3.2.	Painopisteiden, tavoitteiden ja toimenpiteiden arviointi	18
3.3.	Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset	18
4.	Hyvinvointisuunnitelma valtuustokaudelle 2021-2024.....	20
4.1.	Hyvinvoinnin edistämisen erillisohjelmat ja -suunnitelmat	20
4.2.	Hyvinvointisuunnitelma.....	20

Lähteet

Liitteet

Liite 1. Hyvinvointisuunnitelman tavoitteet.

Liite 2. Kuntastrategian konsernitavoitteet ja keinot.

Liite 3. Sosiaali- ja terveydenhuollon alueellisen hyvinvointikertomuksen strategiset toimet.

Liite 4. Pohjois-Karjalan Maakuntaliiton hyvinvointistrategian painopisteet ja kehittämistavoitteet.

Liite 5. Hyvinvointisuunnitelman (2017-2020) arviointi.

Liite 6. Hyvinvoinnin edistämisen erillisohjelmat ja -suunnitelmat.

1. Johdanto

Laaja hyvinvointikertomus ja hyvinvointisuunnitelma toimivat ohjaavana asiakirjana kaikelle kunnassa tehtävälle ja kuntalaisia koskettavalle toiminnalle. Asiakirjan tarkoitus on varmistaa hyvinvointityön toteutuminen kaikissa palveluissa. Se kertoo kuntalaisten hyvinvoinnin nykytilasta sekä asettaa tavoitteita toiminnalle. Asiakirjalla pyritään lisäämään yhteistyötä ja tuomaan hyvinvointityöhön sekä sen kehittämiseen, päätöksentekoon ja johtamiseen suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä. Hyvinvointisuunnitelma on laadittu neljäksi vuodeksi ajalle 2021-2024. Se toimii velvoittavana asiakirjana Liperin kunnan järjestämille palveluille. Lisäksi sitä voivat hyödyntää kunnan alueella toimivat seurakunnat, yritykset, järjestöt ja muut kolmannen sektorin toimijat sekä Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalouden kuntayhtymä Siun soten toimijat. Asetetuille tavoitteille on määritelty mittarit (ks. liite 1).

Suunnitelma painottuu ennaltaehkäisevän hyvinvointityön edistämiseen. Suunnitelmassa kiinnitetään erityistä huomiota heikoimmassa asemassa olevien kuntalaisten tukemiseen terveyserojen kaventamiseksi. Suunnitelma on laadittu yhteistyössä kunnan, maakunnan, Siun soten, järjestöjen, seurakuntien sekä kuntalaisten kesken. Laadintaa varten asetettiin kunnan hyvinvointiryhmän ja paikallisen neuvottelukunnan toimesta työryhmä, johon kuuluivat:

- Riitta Lappalainen, hyvinvointijohtaja
- Niina Kiiski, hyvinvointipedagogi
- Laura Ortju, hyvinvointipedagogi

Tavoitteet ja toimenpiteet asetettiin yhdessä työryhmän ja kunnan johtoryhmän kesken kuullen eri toimijoita. Niina Kiiski vastasi yhteistyöstä järjestöjen, nuorisovaltuuston, vammais- ja ikäihmisten neuvoston sekä lapsiparlamentin kanssa. Laura Ortju ja Niina Kiiski vastasivat suunnitelman kirjoitustyöstä ja sähköisen hyvinvointikertomuksen laadinnasta sekä Riitta Lappalainen yhteistyöstä kunnanvaltuuston ja seurakuntien kanssa ja suunnitelman laadintatyön johtamisesta. Työryhmän lisäksi konsultoitiin useita asiantuntijoita, kuten hyvinvoinnin johtoryhmää, oppilashuollon ohjausryhmää, nuoriso- ja vapaa-aikatoimen työntekijöitä sekä Siun soten asiantuntijoita.

Hyvinvointikertomuksesta on laadittu tämän asiakirjan lisäksi helppolukuinen lehtinen kuntalaisille ja työntekijöille, joka on luettavissa myös sähköisesti kunnan verkkosivuilla. Sähköinen hyvinvointikertomus löytyy valtakunnalliselta hyvinvointikertomus.fi-sivustolta.

Laaja hyvinvointikertomus ja hyvinvointisuunnitelma on hyväksytty kunnanvaltuustossa keuhällä 2021 ja sen toteutumista seurataan valtuuston toimesta vuosittain sekä laajemmin valtuustokauden puolivälissä. Suunnitelma otetaan huomioon laadittaessa kunnan talousarviota ja –suunnitelmaa sekä palvelualuekohtaisia toimintasuunnitelmia. Tilinpäätöksen yhteydessä arvioidaan suunnitelman toteutumista. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan jatkuvasti tavoitetaulukossa osoitettujen vastuutahojen toimesta (ks. liite 1). Kunnan johtoryhmä on päävastuussa valittujen mittarien seurannasta ja tavoitteisiin tähtäävän toiminnan arvioinnista. Asiakirja päivitetään vuonna 2024.

2. Hyvinvointikertomusta ohjaavat arvot, lait ja asiakirjat

Väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kunnan perustehtävä (Kuntalaki 410/2015, 1 §). Kunnan on terveydenhuoltolain (1326/2010) nojalla otettava päätöksissään huomioon hyvinvointivaikutukset (11 §) sekä seurattava väestön hyvinvointia (12 §). Hyvinvointisuunnitelma on otettava huomioon kuntalain (410/2015, 110 §) mukaista talousarviota laadittaessa. Lainsäädännön lisäksi hyvinvointikertomuksen laadintaa ohjaavat kuntastrategia, Pohjois-Karjalan hyvinvointistrategia sekä sosiaali- ja terveydenhuollon alueellinen hyvinvointikertomus.

2.1. Keskeiset lait ja asetukset

Suomessa kaikki lait ja asetukset pohjaavat **Suomen perustuslakiin** (PL 731/1999), jossa säädetään muun muassa oikeudesta yhdenvertaisuuteen (6 §), sivistykseen (16 §) ja terveelliseen ympäristöön (20 §) sekä riittävästä sosiaali- ja terveystaloudesta, väestön terveyden edistämisestä ja lapsen hyvinvoinnin ja yksilöllisen kasvun turvaamisesta (19 §). Hyvinvointikertomuksen laadinnasta säädetään **terveydenhuoltolain** (1326/2010) 12 § 1 momentissa. Laajempi hyvinvointikertomus on lain mukaan laadittava kerran valtuustokaudessa ja tämän lisäksi väestön hyvinvoinnista sekä sen edistämiseksi toteutetuista toimenpiteistä on raportoitava valtuustolle vuosittain. Hyvinvoinnin seurannan tulee olla väestöryhmittäistä ja toimenpiteiden tulee perustua havaittuihin hyvinvointitarpeisiin. Perustuslain 12 § 2 momentti säätelee julkisten asiakirjojen saatavuutta, jonka vuoksi tämäkin hyvinvointikertomus asetetaan julkisesti luettavaksi. Saatavuutta pyritään parantamaan suunnitelman selkeällä ulkoasulla ja helppolukuisella vihkosella. Lisäksi huomionarvoista on, että **kuntalain** (410/2015, 22 §) mukaan kuntalaisilla on oltava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan.

Väestön hyvinvoinnin edistämiseen löytyy yksittäisiä säädöksiä muun muassa sosiaalihuoltolaista (1301/2014), terveydenhuoltolaista (1326/2010), perusopetuslaista (628/1998) sekä varhaiskasvatuslaista (540/2018). Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 8 § velvoittaa kunnan viranomaisia seuraamaan ja edistämään erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia sekä 9 § ehkäisemään ja poistamaan lasten ja nuorten kasvuolojen epäkohtia. Varhaiskasvatuslaki (36/1973, 2a §) puolestaan velvoittaa yleisesti järjestävää tahoa toimimaan lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi yhdessä perheen kanssa sekä tukemaan huoltajia kasvatustyössä. Valtiota ja kuntia velvoittaa **YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista** (60/1991), jossa lapsen etu asetetaan ensisijalle kaikessa päätöksenteossa mukaan lukien aikuisväestöön kohdistuvat palvelut. Päätöksenteossa ja suunnittelussa tulee ottaa huomioon myös **YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista** (27/2016), jossa säädetään muun muassa täysimääräisestä osallisuudesta yhteiskunnassa (3 artikla).

2.2. Kuntastrategian painopisteet ja linjaukset

Kuva 1: Liperin kunnan kuntastrategia 2021-2025

Liperin vuosien 2021–2025 **kuntastrategian** johtavana ajatuksena on yhteinen tekeminen kunnan, asukkaiden ja eri toimijoiden kanssa. Yhdessä tekemisellä pyritään luomaan elinvoimaa, osallisuutta ja hyvinvointia. Liperin kuntastrategian konsernitavoitteet ja keinot on esitetty liitteessä 2. Kuntastrategiaa on päivitetty syksyllä 2020.

2.3. Maakunnalliset strategiat

Sosiaali- ja terveyspalvelut ovat siirtyneet vuoden 2017 alusta alkaen Pohjois-Karjalan kuntien sekä Heinäveden osalta Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveyspalvelujen kuntayhtymä **Siun soten** järjestettäväksi. Palvelujen toteuttamista ja kehittämistä ohjaa Siun soten laatima sosiaali- ja terveydenhuollon alueellinen hyvinvointikertomus (strategiset toimet ks. liite 3). Se kokoaa tietoja alueen väestöstä sekä hyvinvointitarpeista sosiaali- ja terveyspalvelujen näkökulmasta. Kuntien hyvinvointityötä ohjaa Pohjois-Karjalan Maakuntaliiton laatima Pohjois-Karjalan hyvinvointistrategian toimintasuunnitelma 2020-2025 (painopistealueet ks. liite 4). Liperin laajassa hyvinvointikertomuksessa ja hyvinvointisuunnitelmassa on käytetty yhteneviä indikaattoreita maakunnallisten toimijoiden kanssa huomioiden Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen asettamat HYTE-indikaattorit (ks. THL 2020).

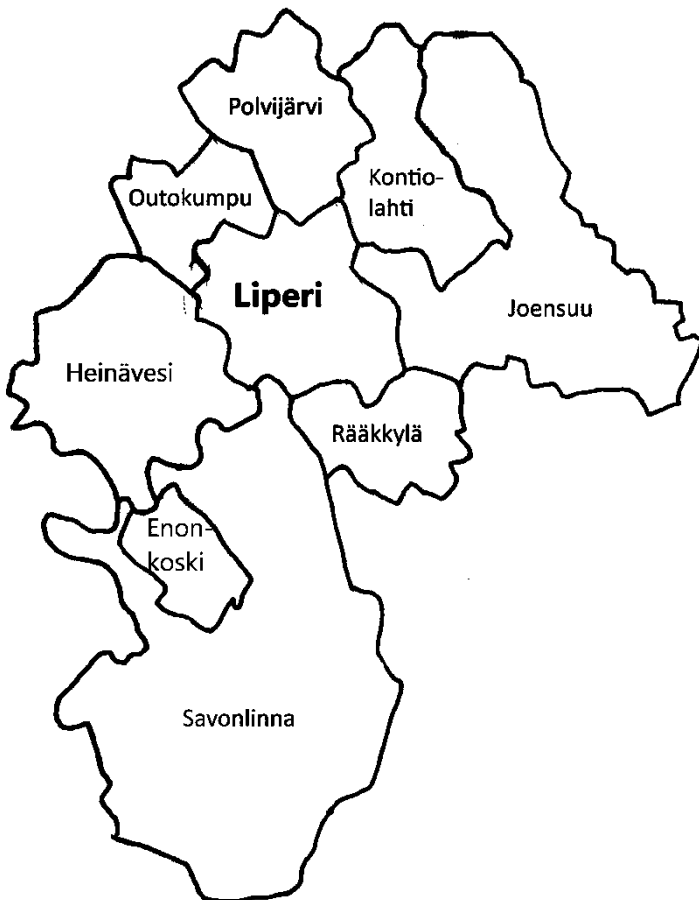
2.4. Ennakkovaikutusten arviointi

Kunnallisessa päätöksenteossa on lain mukaan toteutettava päätösten ennakoarviointia (mm. terveydenhuoltolaki (1326/2012) 11 §). Liperin kunta on sitoutunut lapsivaikutusten arviointiin päätöksenteossaan kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman (2019-2022) mukaisesti. Tämän hyvinvointisuunnitelman seuraavista toimenpiteistä aiotaan suorittaa ennakkovaikutusten arviointi: Viinijärven lähiliikuntapaikka, kuntalaisten puhelinpalvelu, ikäihmisten palveluohjaus sekä perusopetuksessa tarjottava välipala.

3. Väestön hyvinvoinnin kehitys valtuustokaudella 2017-2020

3.1. Indikaattorien ja muun tiedon osoittama hyvinvointi

Väestön hyvinvoinnin kehitystä kuvataan ikäryhmittäin. Aluksi on esitetty talouden ja elinvoiman kehitys sekä lopuksi kaikkia ikäryhmiä koskevat hyvinvoinnin seurantatiedot. Kuntalaisten hyvinvoinnin kuvaamisessa on hyödynnetty valtakunnallisia indikaattoreita sekä maakunnallisesti ja kunnallisesti saatavilla olevia tilastotietoja. Jokaisen ikäryhmän kohdalla on lyhyesti kuvattu kunnan tuottamia palveluja kyseiselle väestöryhmälle. Yhteenveto hyvinvoinnin kehityksestä on esitetty alalukujen lopussa (taulukot 3, 6, 7, 8 ja 10). Liperi on Pohjois-Karjalan maakunnassa sijaitseva itsenäinen kunta, jonka rajanaapureita ovat Heinävesi, Joensuu, Kontio-lahti, Polvijärvi, Rääkkylä, Savonlinna ja Outokumpu (ks. kartta kuva 2).

Kuva 2: Liperi ja ympäryskunnat.

3.1.1. Talous ja elinvoima

Tulot

Liperin kunta sai valtionosuuksia vuonna 2019 yhteensä 2 196 euroa asukasta kohti, mikä oli noin 4 % vähemmän kuin vuonna 2016. Valtionosuudet kattoivat 39,0 % nettokustannuksista. Verotuloja saatiin 3 372 euroa asukasta kohden, mikä oli noin 1 % enemmän kuin vuonna 2016. Huomionarvoista on, että Liperin kunnan verorahoitus on laskenut 0,6 M€ vuodesta 2016 vuoteen 2019. Aiempina vuosina kunnissa on totuttu valtionosuuksien kasvuun. Vuosi 2019 oli Liperissä kolmas vuosi peräkkäin, kun valtionosuudet laskivat. Tulojen laskiessa kuntataloudessa tulee painetta pienentää toimintamenoja.

Menot

Toimintamenojen kasvua on ollut välttämätön hillitä verorahoituksen pienentyessä etenkin valtionosuusleikkausten myötä. Toimintamenojen kasvu oli esimerkiksi vuodesta 2018 vuoteen 2019 noin 2 %. Vuodelle 2020 pelkästään Siun soten maksuosuuden kasvu on 5,2 %, eli hieman yli 2 miljoonaa euroa. Tiukentuvan kuntatalouden ja pienentyvän verorahoituksen haasteisiin pyritään vastaamaan talouden tasapainottamisohjelmalla, jonka laatiminen käynnistettiin vuoden 2019 lopulla.

Lainakanta

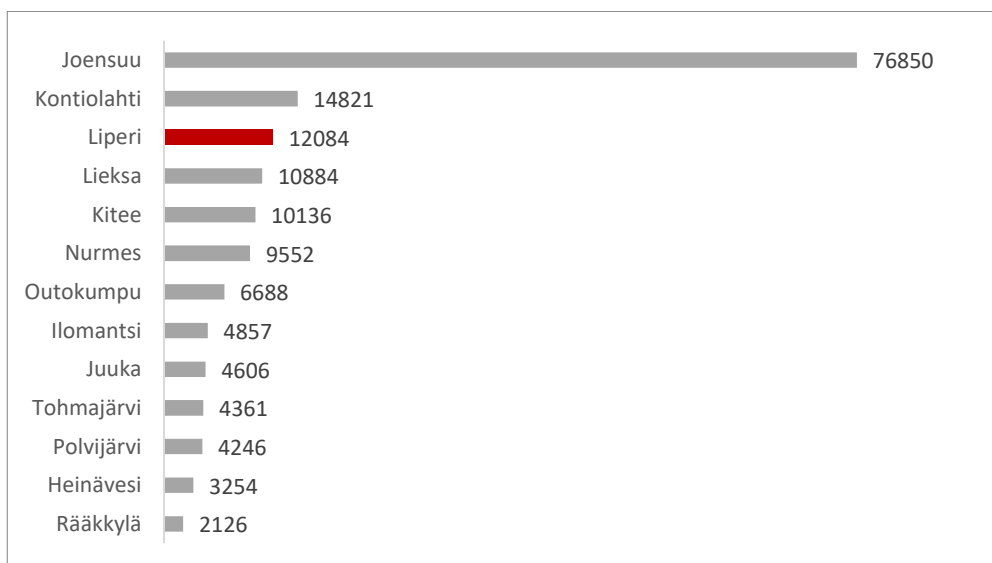
Kunnalla oli lainaa keskimäärin 2 903 euroa asukasta kohti vuonna 2019, mikä oli noin 7 % enemmän kuin vuonna 2016. Kuntahistorian suurimmat investointivuodet ovat 2020 ja 2021, milloin valmistuvat uusi yläkoulu Ylämyllylle sekä kirkonkylän koulun peruskorjaus ja uudisosa. Raskaat investointivuodet näkyvät tulevana vuosina lainakannan sekä poistorasituksen merkittävänä kasvuna.

Talouden tasapaino

Liperin kunnalla oli kuusi peräkkäistä ylijäämäistä tilikautta vuosina 2013-2018. Tänä aikana saatiin katettua aiempi kattamaton alijäämä ja vuoden 2019 lopulla taseeseen oli kertynyt 4,5 M€ ylijäämäpuskuri. Asukasta kohden laskettuna kertynyt ylijäämä on maakunnan pienimpiä. Vuodet 2019-2021 ovat alijäämäisiä ja pienentävät kertynyttä ylijäämää. Kuntatalouden tilanne oli haastava jo ennen koronapandemiaa. Valtion tukitoimet helpottavat tilannetta vuosina 2020 ja 2021, mutta määräaikaisten tukitoimien päättyessä kuntatalouden vuosi 2022 näyttää haastavalta. Tiukentuvasta taloustilanteesta huolimatta kunnan perustehtävä on edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa sekä järjestää asukkailleen palvelut taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestäväällä tavalla. Talouden reunaehdot tunnistava hyvinvointikertomus on yksi keskeinen työväline kunnan toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

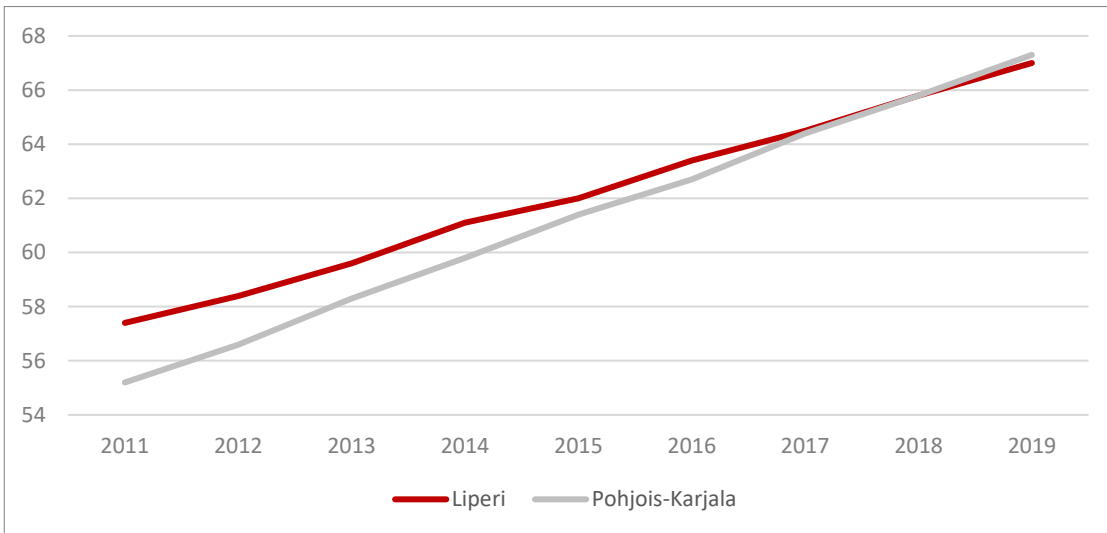
Väestö

Liperi on saaristo-osakunta ja kunnan alueella sijaitsee noin 3 000 vapaa-ajan asuntoa. Vuonna 2019 Liperin väkiluku oli 12 084, muutos vuoteen 2017 nähden on -1,8 %. Liperi oli vuonna 2019 Pohjois-Karjalan kunnista väkiluvultaan kolmanneksi suurin Joensuun (76 850) ja Kontiolahden (14 821) jälkeen (ks. taulukko 1). Liperi kuuluu Siun soten läntiseen toimialueeseen yhdessä Outokummun, Polvijärven ja Heinäveden kanssa. Kuntien välinen nettomuutto on vaihdellut jonkin verran viime vuosina. Vuonna 2019 se oli -0,4 %.

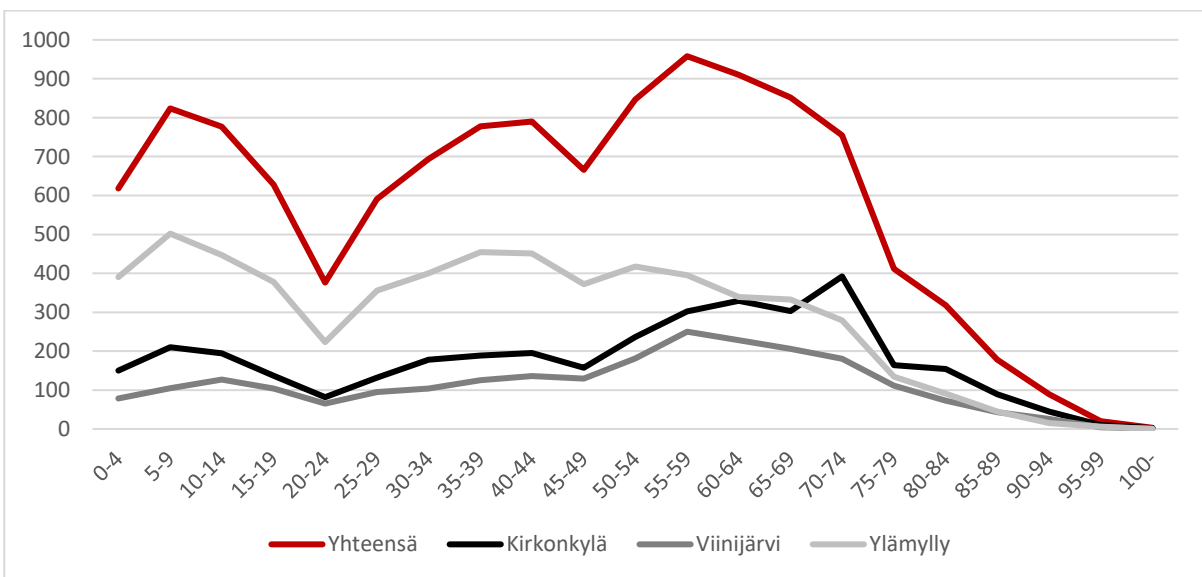
Taulukko 1: Väkiluku, Pohjois-Karjalan kunnat & Heinävesi, 2019 (SVT 2020).

Syntyvyys on laskenut viimeisen kymmenen vuoden aikana koko Pohjois-Karjalan alueella, kuten myös muissa maakunnissa. Liperissä syntyvyys on laskenut 24,5 % vuosien 2016 ja 2019 välillä, jolloin syntyneitä oli 105. Liperissä asuu valtakunnallisesti tarkasteltuna paljon lapsia. Vuonna 2019 alle 15-vuotiaiden osuus väestöstä oli 18,4 %, kun koko maassa se oli 15,8 % ja maakunnassa 13,9 %. Ikääntyneiden suhteellinen osuus väestöstä on noussut viimeisen kymmenen vuoden aikana tasaisesti. Vuonna 2019 väestöstä 8,4 % oli täyttänyt 75 vuotta, kun vuonna 2009 heitä oli 7,6 %. Ikääntyneiden osuus on kasvanut samassa suhteessa maakuntaan ja koko maahan verrattuna. Vuonna 2019 Liperin demografinen huoltosuhte (alle 15- ja yli 65-vuotiaiden määrä suhteessa työikäisiin) oli 67,0 %. Huoltosuhteen muutos kunnassa ja maakunnassa vuosina 2011-2019 on esitetty alla taulukossa 2.

Taulukko 2: Demografinen huoltosuhteen muutos, 2011-2019 (SVT 2020).

Vuonna 2018 **taajama-aste** oli 57,1 % väkiluvusta, kun koko maassa se oli 86,1 %. Tämä tarkoittaa, että lähes puolet liperiläisistä asuu taajama-alueen ulkopuolella. Suurin taajama on hyvien kulkuyhteyksien varrella sijaitseva Ylämylly. Kirkonkylällä ja Viinijärvellä väestö painottuu selkeästi 65 vuotta täyttäneisiin. Viinijärvi on taajamista pienin kaikissa ikäryhmissä. Väestön jakautuminen taajamiin ikäryhmittäin on esitetty alla taulukossa 3.

Taulukko 3: Ikäryhmittäiset väestömäärät taajaman mukaan, 2019 (SVT 2020).

Asuntokunnista 37,8 % oli yhden hengen asuntokuntia vuonna 2019, kun vuonna 2017 vastaava luku oli 36,5 %. Vuonna 2019 **lapsiperheitä** oli 39,9 % kaikista perheistä ja heistä yhden vanhemman perheitä 19,3 %. Kunnassa asui 15 ruotsinkielistä henkilöä vuonna 2019. Kotimaisten kielten lisäksi äidinkielenä puhuttiin venäjää (107 henkilöä), viroa (21), thaita (18) sekä englantia (11). **Vieraskielisten** osuus väestöstä oli 1,8 %. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n (2020) mukaan Liperissä ei ollut vuonna 2019 yhtään pitkäaikaisasunnontonta. Kuntalaisten **koulutustasoa** kuvaava koulutustasomittain oli 353,2 vuonna 2019 eli peruskoulun jälkeisiä opintoja oli suoritettu keskimäärin 3,5 vuotta 20-vuotta täyttäneitä kuntalaista kohti. Liperiläisistä toisen asteen tai erikoisammattikoulutuksen suorittaneita oli 4 909 sekä jonkin korkeakoulututkinnon suorittaneita 2 617 vuonna 2018.

Elinvoima

Kunnan väestöstä työikäisiä oli 41,6 % vuonna 2018, kun vuonna 2016 vastaava luku oli 39,8 %. Vuonna 2019 kunnan asuntokuntien käytettävissä olevien rahatulojen jakautumista kuvaava Gini-kerroin oli 23,3, kun se koko maassa oli 28,1. Liperissä tuloerot ovat siis hieman koko maata pienemmät. Toimeentulotukea saaneita kotitalouksia oli yhteensä 559, mikä oli 5,4 % edellisvuotta vähemmän. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneita oli 1,4 % kunnan asukkaista. Työttömien osuus työvoimasta oli 10,0 % ja tästä **pitkäaikaistyöttömien** osuus 24,5 %. Pitkäaikaistyöttömien osuus laski valtuustokauden aikana 7,9 %. Kunnan yleinen **pienituloisuusaste** oli 14,8 % vuonna 2018.

Talouden ja elinvoiman kehitys Liperin kunnassa

Vahvuudet

- Liperin kunnan asukasluku on pysynyt Tilastokeskuksen trendiennustetta parempana.
- Pitkäaikaistyöttömien osuus on laskenut.
- Elinkeinoelämässä on tehty paljon investointeja vuoden 2019 aikana.
- Aiempien vuosien alijäämät on saatu katettua ja talous on viime vuodet olleet tasapainossa.
- Kunnassa on meneillään suuria panostuksia koulurakennuksiin.

Huolenaiheet

- Valtionosuudet ovat vähentyneet.
- Ulkoiset toimintakulut ovat kasvaneet.
- Kuntatalouden ennustettavuus on heikentynyt.
- Demografinen huoltosuhde on noussut.

Taulukko 4: Talouden ja elinvoiman kehitys Liperin kunnassa.

3.1.2. Lapset, varhaisnuoret ja lapsiperheet

Lasten, varhaisnuorten ja lapsiperheiden hyvinvointi

Tässä kappaleessa käsitellään alle 13-vuotiaiden lasten sekä heidän perheidensä hyvinvointia.

Elämänlaatu

Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn mukaan 4. ja 5. luokkalaisista terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi koki 5,9 %. **Terveydentilan kokemus** oli parantunut (8,0 % vuonna 2017). Mielialaan liittyviä ongelmia oli kokenut 11,8 % viimeisimmän kahden viikon aikana (10,2 % vuonna 2017) ja 0,8 % koki, ettei heillä ollut

yhtään hyvää kaveria. **Yksinäisyyden tunne** oli vähentynyt viime mittauksesta, usein itsensä yksinäiseksi tunsu 2,9 %. Kokemus siitä, ettei ole tärkeä osa koulu- ja luokkayhteisöä oli sen sijaan lisääntynyt ollen 6,0 %, kun se vuonna 2017 oli 2,4 %. Koulunkäynnistä piti 79,5 % (84,9 % vuonna 2017). Vaikka luvussa on selvää laskua, on se hyvä verrattuna koko maahan ja maakuntaan. Tyytyväisiä elämäänsä oli 92,1 %.

Vuoden 2019 FinLapset-tutkimuksen mukaan 2-12-vuotiaiden **ylipainoisuus** oli yleisempää pojilla kuin tytöillä ja näyttäisi lisääntyvän iän myötä. 2-6-vuotiaista pojista 21,3 % ja tytöistä 13,1 % sekä 7-12-vuotiaista pojista 30,4 % ja tytöistä 19,2 % oli ylipainoisia. Varsinkin 7-12-vuotiaiden poikien ylipainoisuus on lisääntynyt verrattaessa vuosia 2017-2019. Kouluterveyskyselyn mukaan 4. ja 5. luokkalaisista 87,6 % harrasti jotakin vähintään yhtenä päivänä viikossa ja 40,1 % liikkui vähintään tunnin päivässä. Lasten liikunta-aktiivisuutta raportoidaan tarkemmin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa (2019-2022). 12-vuotiaiden **suun terveys** on kariesta mittaavan DMF-indeksin mukaan parempi kuin muualla Suomessa keskimäärin. Liperin DMF-indeksi oli 0,4 vuonna 2019, kun se koko maassa oli 0,9.

Osallisuus

Liperin kuntaan on perustettu **lapsiparlamentti** LL-Bubble vuonna 2020. Parlamentin toiminnasta vastaa kunnan vapaa-aikapalvelut ja sen toimintaan voivat osallistua halukkaat peruskouluikäiset lapset. Oppilaskunnat (TEAvisari 100 %) ja vanhempainneuvostot toimivat kaikilla kouluilla (TEAvisari 98 %). Vanhempainneuvostoissa voi olla sekä perus- että esikoululaisten vanhempia. Vanhemmat (TEAvisari 51 %) ja oppilaat (TEAvisari 36 %) osallistuvat oppilashuollon toimintamallien kehittämiseen vaihtelevasti.

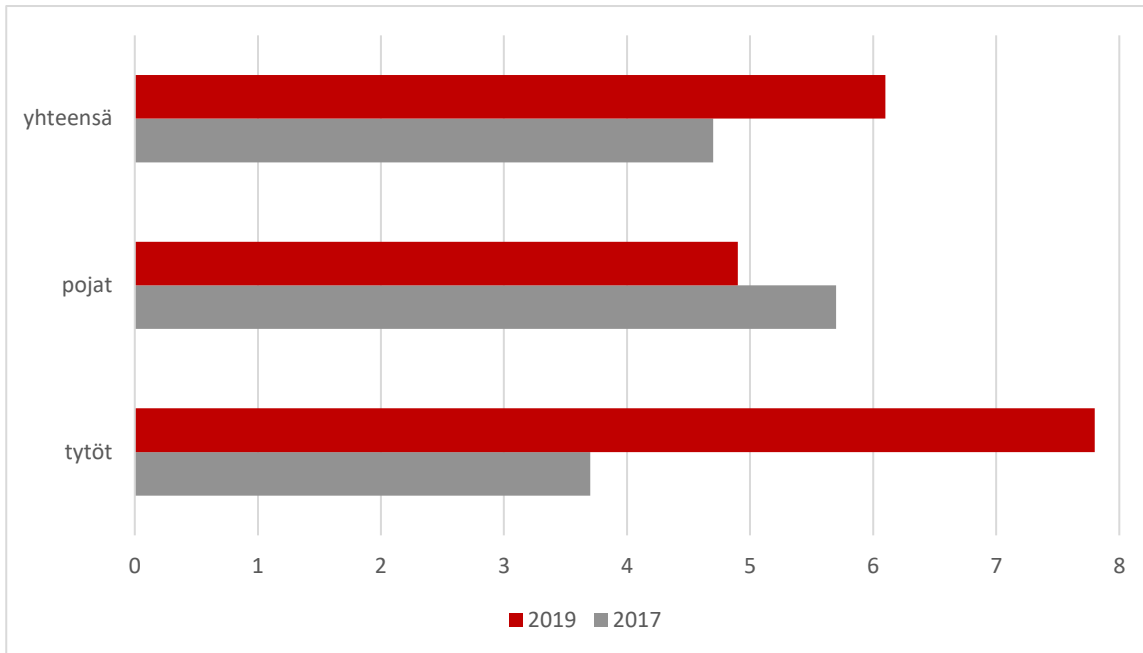
Koulunkäynti ja toimeentulo

Lasten pienituloisuusaste on laskenut koko maassa ja maakunnassa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Pohjois-Karjalan kunnista Liperissä oli viidenneksi alin lasten pienituloisuusaste (14,9 %) vuonna 2018. **Toimeentulotukea** saaneita lapsiperheitä vuonna 2019 oli 9,2 % kaikista lapsiperheistä (7,3 % vuonna 2016).

Liperiläisistä esi- ja peruskoulun oppilaista 119 oli vuonna 2019 muun kuin Liperin kunnan järjestämän opetuksen piirissä, josta muodostui **kotikuntakorvauksia** noin 950 000 euroa. Liperin kunnan järjestämässä opetuksessa oli seitsemän muiden kuntien esi- ja perusopetusikäistä lasta tai nuorta ja näistä muodostui 50 000 euron kotikuntakorvaustulo. Nettona Liperin kunta maksoi esi- ja perusopetusikäisten kotikuntakorvauksia vuonna 2020 noin 900 000 euroa, mikä on merkittävä menoerä noin 13 miljoonan euron perusopetuksen budjetista.

Turvallisuus, asuminen ja ympäristö

Kouluterveyskyselyn mukaan 4. ja 5. luokkalaisista 6,1 % koki olleensa **koulukiusattuna** vähintään kerran viikossa vuonna 2019 (4,7 % vuonna 2017). Pojat olivat tulleet kiusatuksi tyttöjä enemmän vuonna 2017, mutta vuoden 2019 tuloksissa näkyy nousu tyttöjen kohdalla, kun poikien kiusaaminen puolestaan on vähentynyt (ks. taulukko 5).

Taulukko 5: Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa, % 4. ja 5. luokan oppilaista (Kouluterveyskysely 2017 ja 2019).

Koulujen fyysisiä työoloja kartoitetaan joka toinen vuosi oppilaiden näkökulmasta Kouluterveyskyselyssä. Vuoden 2019 vastauksissa 4. ja 5. luokkalaisilla nousivat esiin huonot wc-, pukeutumis- ja peseytymistilat (14,9 % vastaajista) melu (14,3 %) sekä tunkkainen ilma (8,3 %). Melun sekä wc-, pukeutumis- ja peseytymistilojen häiritsevyys oli kasvanut, mutta tunkkaisen ilman häiritsevyys vähentynyt vuoteen 2017 nähden.

Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn mukaan 4. ja 5. luokkalaisista 14,8 % oli kokenut henkistä ja 9,9 % fyysistä **väkivaltaa** vanhempien tai muiden huoltajien aikuisten taholta viimeisimmän vuoden aikana. Vuonna 2017 vanhempien taholta henkistä väkivaltaa oli kokenut 8,3 % ja fyysistä 2,8 %. Muiden perheenjäsenten välistä fyysistä väkivaltaa oli kokenut 11,0 % vuonna 2019. Seksuaalista kommentointia, ehdottelua, viestittelyä tai kuvamateriaalin näyttämistä oli kokenut 1,6 %.

Lastensuojeluilmoituksia tehtiin 180 lapselle (0-17-vuotiaat) vuonna 2019. Ilmoitusten määrässä on ollut vuosi vuodelta vaihtelua. Puolen vuoden seurantajaksoilla lastensuojelun palvelutarpeen selvityksistä 86,2 % aloitettiin sosiaalihuoltolain (1301/2014, 36 §) mukaisen seitsemän arkipäivän määräajassa. Käynnistetyistä palvelutarpeen arvioinneista 45,2 % valmistui lain asettamassa kolmen kuukauden määräajassa. Kodin ulkopuolelle ei ollut sijoitettu yhtään alle 7-vuotiasta ja 7-12-vuotiaista sijoitettuna oli kahdeksan. Kaikki sijoitetut lapset oli huostaanotettu. Avohuollon asiakkuudessa 0-6-vuotiaista oli 3,5 % sekä 7-12-vuotiaista 3,5 %.

Lasten, varhaisnuorten ja lapsiperheiden palvelut

Vuonna 2019 kokoaikaiseen varhaiskasvatukseen osallistui 1-2-vuotiaista 45,0 % ja 3-5-vuotiaista 63,9 %. Kunnan alueella toimii kuusi kunnallista ja kaksi yksityistä päiväkotia sekä 18 perhepäivähoitajaa. Esiopetusta tarjotaan seitsemässä kunnallisessa (koulu tai päiväkotia) ja yhdessä yksityisessä yksikössä. Perusopetusta järjestetään viidessä kunnallisessa ja yhdessä yksityisessä koulussa. Ylämyllyn koulun Jyrin yksikössä on esi- ja alkuopetuksen alkuluokkatoimintaa. Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa toteutetaan lähipäiväkoti- ja lähikouluperiaatetta. Terveystiedon aktiivisuus peruskouluissa on 78 (TEAvisari). Aktiivisuus on lisääntynyt valtuustokauden aikana kahdeksan yksikköä.

Ylämyllyn taajamassa toimii perheille suunnattu kohtaamispaikka Kota, jossa vapaan oleskelun lisäksi järjestetään kaikille avoimia tapahtumia. Kunnan alueella toimii kolme nuorisotilaa, yksi jokaisessa taajamassa. Harrastustoimintaa on tarjolla alueittain, mutta suurin osa järjestetään Ylämyllyn taajamassa. Perheille on tarjolla maksutonta henkilökohtaista perheliikuntaneuvontaa.

Siun soten tarjoamista lasten ja lapsiperheiden palveluista on kerrottu lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa.

Lasten, varhaisnuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa	
Vahvuudet	Huolenaiheet
<ul style="list-style-type: none"> • Terveydenedistämisasiivisuus peruskouluissa on lisääntynyt. • 12-vuotiaiden lasten suun terveys on parempi kuin koko maassa keskimäärin. • Alakoululaisista yhä harvempi kokee terveydentilansa huonoksi. • Alakoululaiset pitävät koulunkäynnistä enemmän kuin koko maassa keskimäärin. • Kuntaan on perustettu lapsiparlamentti. • Lapsiperheille on avattu yhteisöllinen kohtaamispaikka Kota Ylämyllyn taajamaan. 	<ul style="list-style-type: none"> • Alakoululaiset lapset ovat harvemmin kokeneet olevansa tärkeä osa luokka- tai kouluyhteisöä. • Koulukiusaaminen on lisääntynyt alakoululaisten keskuudessa. • Lasten ylipainoisuus lisääntyy iän myötä. • Toimeentulotukea saaneiden lapsiperheiden määrä on noussut. • Lähes joka kymmenes alakoululainen on kokenut aikuisen aiheuttamaa fyysistä väkivaltaa.

Taulukko 6: Lasten, varhaisnuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa.

3.1.3. Nuoret ja nuoret aikuiset

Nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvointi

Tässä kappaleessa käsitellään 13-24-vuotiaiden hyvinvointia. Hyvinvoinnin nykytilan arvioinnissa on käytetty kuntakohtaisia tietoja niiltä osin, kun niitä on saatavilla (esimerkiksi Kouluterveyskysely 8. ja 9. luokkalaisille). Nuorten aikuisten, kuten lukio- ja ammattiopiskelijoiden hyvinvoinnin arvioinnissa on käytetty maakunnallisia indikaattoreita.

Elämänlaatu

Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn mukaan 8. ja 9. luokkalaisista **terveydentilansa** keskinkertaiseksi tai huonoksi koki 22,7 % (19 % vuonna 2017). Maakunnallisesti lukiolaisista terveydentilansa koki keskinkertaiseksi tai huonoksi 18,6 % ja ammattiopiskelijoista 20,5 %. Mielialastaan huolissaan viimeisimmän vuoden aikana 8. ja 9. luokkalaisista oli ollut 33,0 %, lukiolaisista 37,1 % ja ammattiopiskelijoista 31,7 %. Yläkoululaisista kohtalaista tai vaikeaa **ahdistuneisuutta** oli kokenut 15,4 % (12,3 % vuonna 2017). Lukiolaisista ahdistuneisuutta oli kokenut 13,0 % ja ammattiopiskelijoista 13,5 %. Tytöt kokivat kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta sekä huolta mielialastaan poikia enemmän kaikissa ikäryhmissä. Yläkoululaisista 6,8 %, lukiolaisista 7,6 % ja ammattiopiskelijoista 7,2 % vastasi, ettei heillä ollut yhtään läheistä ystävää. Yläkoululaisten tulokset olivat muuttuneet vuoteen 2017 nähden siten, että poikien kokema **yksinäisyys** oli helpottanut, mutta tyttöjen lisääntynyt. Tytöistä 7,8 % koki, ettei heillä ollut yhtään läheistä ystävää. Yläkoululaisista koulunkäynnistä

piti 56,8 %, mikä oli jonkin verran vähemmän kuin vuonna 2017. Vanhempien kanssa keskusteluvaikeuksia koki 7,5 % (5,7 % vuonna 2017) ja 13,3 % koki, ettei ole tärkeä osa koulu- ja luokkayhteisöä (8,9 % vuonna 2017). Tyytyväisiä elämäänsä tällä hetkellä oli 73,2 % (76,3 % vuonna 2017). Ammattiopiskelijoista tyytyväisiä oli 78,1 % ja lukiolaisista 78,5 %.

Päivittäin tupakoivien yläkoululaisten määrä vähentyi vuoteen 2017 asti, mutta vuonna 2019 **tupakointi** oli jälleen lisääntynyt (7,1 % tupakoi päivittäin). Vuosina 2017-2019 **nuuskan** päivittäinen käyttö oli lisääntynyt 2,5 prosentista 6,5 prosenttiin. Lukiolaisista 2,2 % tupakoi ja 3,7 % käytti nuuskaa sekä ammattiopiskelijoista 23,2 % tupakoi ja 13,1 % käytti nuuskaa päivittäin. Yläkoululaista tosi humalassa vähintään kerran kuussa oli 7,8 %. Vastaavat luvut olivat lukiolaisilla 15,9 % ja ammattiopiskelijoilla 28,5 %. Toisen asteen opiskelijoiden tuloksissa ei juuri ollut sukupuolieroa. Yläkoululaisilla tyttöjen humalahakuinen juominen oli pysynyt lähes ennallaan, mutta poikien juominen oli lisääntynyt (5,9 % vuonna 2017 ja 9,5 % vuonna 2019). Täysin raittiita ilmoitti olevansa 64,2 % yläkoululaisista, 40,8 % lukiolaisista sekä 28,3 % ammattiopiskelijoista. Yläkoululaisista 3,9 % oli kokeillut **kannabista** ainakin kerran ja 1,3 % ainakin kaksi kertaa (vuonna 2017 luvut olivat 5,1 % ja 1,9 %). Ammattiopiskelijoista 8,8 % ja lukiolaisista 5,8 % oli kokeillut kannabista vähintään kaksi kertaa. Yläkoululaisista omalla paikkakunnallaan **huumeiden** hankinnan helpoksi koki 49,1 % (34,6 % vuonna 2017). Rahapelejä viikoittain pelasi 6,2 % yläkoululaisista, 4,2 % lukiolaisista ja 8,4 % ammattiopiskelijoista. Rahapelaaminen oli vähentynyt kaikissa ikäryhmissä. Pelaamista mobiililaitteella tai tietokoneella lähes päivittäin harrasti 36,8 % yläkoululaisista.

Kouluruoan syöminen päivittäin oli kääntynyt kasvuun. Vuonna 2019 yläkoululaisista 27,8 % ei syönyt koululounasta (39,5 % vuonna 2017). Päivittäin syövien osuus oli suurempi kuin maakunnassa keskimäärin. FinLapset (2019) tutkimuksen mukaan 13-16-vuotiaista pojista **ylipainoisia** oli 24,3 % ja tytöistä 24,7 % (vuonna 2017 pojat 28,9 % ja tytöt 21,0 %). Kouluterveyskyselyn (2019) mukaan lukiolaisista ylipainoisia oli 17,8 % ja ammattiopiskelijoista 26,4 % vuonna 2019. Yläkoululaisista 34,7 % koki, että omalla asuinalueella järjestetään kiinnostavaa vapaa-ajan toimintaa nuorille ja 28,4 % koki harrastukset liian kalliiksi. Kuitenkin 93,9 % nuorista harrasti jotakin vähintään kerran viikossa. Yläkoululaisista 17,7 % liikkui vähintään tunnin päivässä. Nuorten liikunta-aktiivisuutta raportoidaan tarkemmin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa (2019-2022).

Vuonna 2019 yläkoululaisista 18,1 % oli ollut sukupuoliyhdynnässä ja näistä 25,0 %:lla ei ollut käytössä mitään ehkäisymenetelmää viimeisimmässä yhdynnässä (koko maassa 17,3 %). Ehkäisymenetelmien käyttö lisääntyi iän myötä. Maakunnan lukiolaisista ehkäisyn jätti pois 4,9 % ja ammattiopiskelijoista 10,2 %. Alle 25-vuotiaista 32 oli raskaana vuonna 2017 ja 25 vuonna 2018 (raskaudenkeskeytykset ja synnytykset). Viidelle (1,7 %) alle 20-vuotiaalle oli tehty **raskaudenkeskeytys** vuonna 2019 (maakunnassa 1,0 % ja koko maassa 0,7 %).

Osallisuus

Liperin kunnassa toimii kuntalain (410/2015, 26 §) edellyttämä **nuorisovaltuusto**, joka on nuorten oma vaikuttamiskanava kunnallisessa päätöksenteossa. Nuorisovaltuuston tehtävänä on toimia nuorten äänenkantajana sekä tuoda julki heidän tarpeitaan. Nuorisovaltuustolla on edustaja kunnan hyvinvointilautakunnassa puhe- ja läsnäolo-oikeudella sekä kaksi edustajaa Pohjois-Karjalan maakunnallisessa nuorisovaltuustossa. Valtuusto osallistuu nuorisolain (1285/2016, 9 §) edellyttämän nuorten ohjaus- ja palveluverkosto PAVE:n toimintaan. Vapaa-aikatoimen työntekijä toimii nuorisovaltuuston ohjaajana sekä kokousten sihteerinä ja esittelijänä. Oppilaskunnat toimivat kaikilla kouluilla (TEAvisari 100 %). PAVE:en on kutsuttu ajoittain oppilaskunnan edustajia.

Opiskelu, työ ja toimeentulo

17-24-vuotiaista 63 (7,9 %) jäi koulutuksen ulkopuolelle vuonna 2018. Nuorisotyöttömiä 18-24-vuotiaista oli 65 (17,2 %) vuonna 2019. Nuorisotyöttömyys oli vähentynyt valtuustokauden alkuun nähden. Vuonna 2016

työttömänä oli 100 nuorta (23,7 %). Toimeentulotukea pitkäaikaisesti oli saanut 18-24-vuotiaista 3,7 % vuonna 2019. Syrjäytymisriskissä (ei työssä, ei opiskele ei ole varusmiespalvelussa) olevia 18-24-vuotiaita oli 21,9 % eli 144 henkilöä vuonna 2017.

Turvallisuus, asuminen ja ympäristö

Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn mukaan 8. ja 9. luokkalaiset olivat havainneet koulun fyysisissä työoloissa puutteita etenkin huonoissa wc-, pukeutumis- ja peseytymistiloissa (40,9 % vastaajista) ja tunkkaisessa ilmassa (40,4 %). Koulun fyysisten työolojen koettiin häiritsevän opiskelua vähemmän kuin vuonna 2017.

Vähintään kerran viikossa **koulukiusattujen** suhteellinen osuus oli yläkoululaisten keskuudessa 3,8 %. Ammattiopiskelijoista kiusaamista oli kokenut 2,7 % ja lukiolaisista 1,3 %. Yläkoululaisista seksuaalista häirintää oli kokenut koulussa 2,2 % ja puhelimesta tai internetissä 14,7 %. Vastaavat luvut lukiolaisilla olivat 1,0 % ja 15,5 % sekä ammattiopiskelijoilla 1,6 % ja 17,7 %. Yläkoululaisista 25,4 % oli kokenut henkistä ja 11,4 % fyysistä **väkivaltaa** vanhempien tai muiden huoltapitävien aikuisten taholta viimeisen vuoden aikana. Vuonna 2017 nuorista 3,2 % oli kokenut fyysistä väkivaltaa vanhempien taholta. Luvut eivät ole keskenään suoraan verrattavissa indikaattorin sanamuodon vaihdoksen vuoksi, mutta näyttäisi siltä, että fyysisen väkivallan kokemukset ovat lisääntyneet. Maakunnallisesti vuonna 2019 lukiolaiset olivat kokeneet henkistä väkivaltaa 25,8 % ja fyysistä väkivaltaa 6,0 % viimeisen vuoden aikana vanhempien tai muiden huoltapitävien aikuisten taholta. Ammattiopiskelijoiden vastaavat luvut olivat 24,3 % ja 5,4 %.

Rikoksista syyllisiksi epäiltyjä 15-17-vuotiaita oli 5,5 % (23 nuorta) vastaavan ikäisistä vuonna 2019. Epäiltyjen nuorten määrässä on vuosittaista vaihtelua. 18-20-vuotiaista syyllisiksi epäilyinä oli 31,8 % (93 nuorta) vastaavan ikäisestä väestöstä. Epäiltyjen määrässä on nousua verrattuna vuoteen 2017, jolloin luku on ollut 12,0 % (39 nuorta). Tarkemmin nuorten tekemiä rikoksia käsitellään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa (2019-2022).

13-17-vuotiaista nuorista 3,4 % oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle **lastensuojelun** toimenpiteenä vuonna 2019. Huostaanotettuna oli viisi nuorta kaikista 13-15-vuotiaista sekä 7 nuorta 16-17-vuotiaista. Lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa oli 13-17-vuotiaista 5,9 % sekä 18-20-vuotiaista 9,2 %.

Nuorten ja nuorten aikuisten palvelut

Kunnan alueella toimii yksi yläkoulu. Yläkoulu on tällä hetkellä Liperin kirkonkylällä, mutta siirtyy uuden koulurakennuksen valmistuttua vuonna 2021 Ylämyllyn taajamaan. **Terveydenedistämisaktiivisuus** peruskouluissa on TEA-viisarin mukaan 78. Aktiivisuus on lisääntynyt valtuustokauden aikana kahdeksan yksikköä. Oppilas- ja opiskeluhuollon järjestämisestä kerrotaan oppilaitosten suunnitelmissa sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa (2019-2022). Jokaisessa kolmessa taajamassa on oma nuorisotila. Harrastustoimintaa on tarjolla alueittain, valtaosa siitä järjestetään Ylämyllyn taajamassa.

Kunnassa toimii ohjaus- ja neuvontapalvelun asiointipiste, josta voi saada apua työhön, koulutukseen tai arkeen liittyvissä asioissa. Kunnassa on etsivä nuorisotyöntekijä, jonka kohderyhmänä ovat 15-29-vuotiaat. Hän ohjaa tuen tarpeessa olevia nuoria palveluiden pariin. Kunta ostaa Nuorisoverstaalta 14 paikkaa vuosittain ja toiminta on tarkoitettu liperiläisille nuorille ja nuorille aikuisille. Nuorisoverstaan toiminta on suuntaavaa työkokeilua tai kuntouttavaa työtoimintaa.

Siun soten tarjoamista nuorten palveluista on kerrottu lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa.

Nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa

Vahvuudet

- Yhä useampi yläkoululainen syö koululounaan päivittäin.
- Nuorisovaltuusto on saanut edustuksen hyvinvointilautakuntaan.
- Yläkoululaisten kannabiskokeilut ovat vähentyneet.
- Yläkoulussa koulukiusattujen suhteellinen osuus on vähentynyt.
- Nuorisotyöttömien määrä on vähentynyt.

Huolenaiheet

- Yhä useampi yläkoululainen kokee terveydentilansa huonoksi.
- Yläkoululaiset ovat harvemmin kokeneet olevansa tärkeä osa luokka- tai koulu yhteisöä.
- Vain noin kolmannes yläkoululaisista kokee, että omalla asuinalueella järjestetään kiinnostavaa vapaa-ajan toimintaa.

Taulukko 7: Nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa.

3.1.4. Työikäiset

Työikäisten hyvinvointi

Elämänlaatu

Liperiläisistä työikäisistä (25-64-vuotiaat) **sairauspäivärahaa** oli saanut 11,5 % vuonna 2019. Sairauspäiväraha mielenterveysperusteisesti oli saanut 2,9 %. Molempien osuus oli noussut valtuustokauden alkuun nähden. Samanaikaisesti oli noussut niiden kuntalaisten osuus, jotka saavat osasairauspäivärahaa (1,1 % vuonna 2019). **Työkyvyttömyyseläkettä** vuonna 2019 sai 8,0 % (499 henkilöä) 25-64-vuotiaista kuntalaisista. Määrä on vähentynyt valtuustokauden aikana (9,2 % eli 586 henkilöä vuonna 2016). Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkettä sai 3,7 %.

Työikäisten **ylipainoisuudesta** tai **päihteidenkäytöstä** ei ole saatavilla kuntakohtaista tietoa. Lihavien osuus (kehon painoindeksi BMI ≥ 30 kg/m²) 20-64-vuotiaista oli Pohjois-Karjalassa 22,6 % vuonna 2018 (koko maa 20,1 %). Alkoholista liikaa käyttävien osuus 20-64-vuotiaista oli 28,8 % ja alkoholikuolleisuus 45,0 /100 000 asukasta vuonna 2018 (koko maa 30,5). Raskauden aikana pohjoiskarjalaisista oli tupakoinut 17,0 % ja ensimmäisen kolmanneksen jälkeen 8,3 %. Luvut olivat suurempia kuin koko maassa keskimäärin.

Työ ja toimeentulo

Työttömiä työvoimasta oli 10,0 % (567 henkilöä) vuonna 2019. Määrä on laskenut valtuustokauden alusta (2016 13,0 %). Vaikeasti työllistyviä (**rakennetyöttömyys**) oli 4,8 % (349 henkilöä) 15-64-vuotiaista. Rakennetyöttömyys oli vähentynyt valtuustokauden alkuun verrattuna (6,0 % vuonna 2016). **Toimeentulotukea** pitkäaikaisesti 25-64-vuotiaista oli saanut 1,8 %.

Turvallisuus, asuminen ja ympäristö

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmiin liittyviä hoitajaksoja oli 25-44-vuotiailla 27 ja 45-64-vuotiailla 79 vuonna 2017. Hoitajaksojen määrä oli nuoremmalla ikäryhmällä pienempää ja vanhemmalla ikäryhmällä suurempaa kuin maakunnassa keskimäärin. Molemmissa ikäryhmissä hoitajaksojen määrä oli edellisvuotta suurempaa. Pohjois-Karjalan **turvakotien** 18-64-vuotiaiden asiakkaiden määrä 9,8 /10 000 (koko maa 8,5) vuonna 2019.

Työikäisten palvelut

Ylämyllyn taajamassa toimii työllisyyspalvelujen ylläpitämä **Duunitalo Linkki**, joka on tarkoitettu kaikille liperiläisille työnhakijoille ja työnantajille. Työnhakijan ei tarvitse olla työttömänä, vaan Linkistä on mahdollista saada työelämäneuvontaa kaikissa elämäntilanteissa. Työnhakijat saavat tukea yksilöllisen työelämäpolun luomiseen ja työnantajat työllistämiseen liittyviin kysymyksiin. Liperin kunnan yrityspalveluista vastaa **Lipertek Oy**. Palveluyrityksen tehtäviin kuuluu yritysneuvontaa, yritysten kehittämistä sekä verkostoitumisen edistämistä. Lipertek Oy edistää seutu- ja aluekehitystä sekä osallistuu seutumarkkinointiin. Yritysneuvojat auttavat yrittäjiä muun muassa liiketoimintasuunnitelmissa, rahoitushakemuksissa, omistajanvaihdoksissa sekä kansainvälistymisessä.

Työikäisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa

Vahvuudet

- Työttömyys ja rakennetyöttömyys ovat vähentyneet.
- Työkyyttömyyseläkettä saaneiden määrä on vähentynyt.

Huolenaiheet

- Sairauspäivärahaa saaneiden osuus on noussut.
- Mielenterveysperusteisesti sairauspäivärahaa saaneiden osuus on noussut.

Taulukko 8: Työikäisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa.

3.1.5. Ikäihmiset

Ikäihmisten hyvinvointi

Elämänlaatu

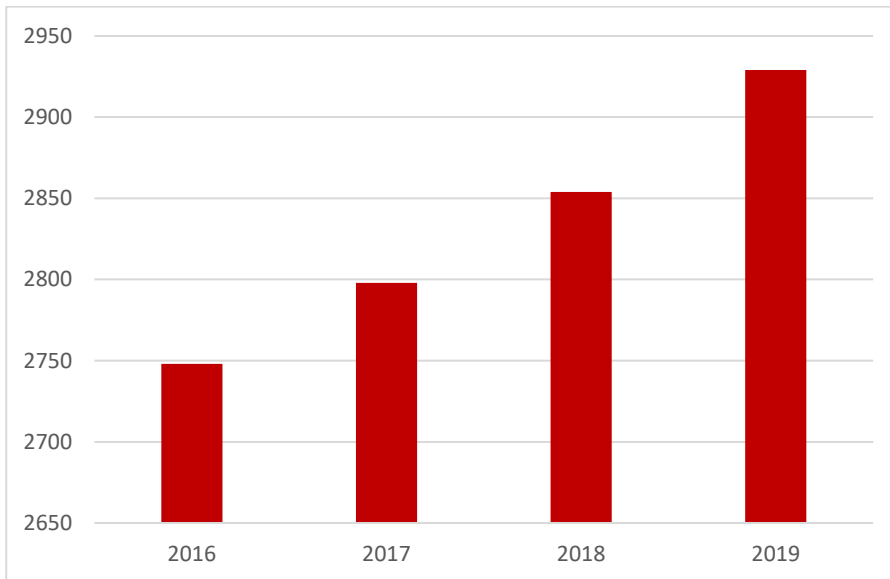
Ikävakioitu **dementiaindeksi** oli 141 (koko maa 100) vuonna 2015. Ikäihmisistä (65 vuotta täyttäneet) 11,0 % sai korvausta depressiolääkkeistä vuonna 2019. Ikääntyneiden (75 vuotta täyttäneet) psyykkisten ongelmien määrää ja niiden vaikeusasetta kuvaavat **psykiatrian laitoshoidon** hoitopäivät olivat 14,3 % vuonna 2018. Hoitopäivien suhteellinen osuus on noussut verrattuna vuoteen 2016, jolloin se oli 6,7 %. Lukuun vaikuttavat myös jatkuvasti muuttuvat hoitokäytännöt. Ikäihmisten **onnellisuuden kokemuksesta** eikä **päihteidenkäytöstä** ole saatavilla kuntakohtaista tietoa. Pohjois-Karjalassa 75 vuotta täyttäneistä 48,3 % tunsu itsensä onnelliseksi vuonna 2018 ja alkoholia humalahakuisesti käytti 2,3 % vuonna 2019. Tämä on enemmän kuin koko maassa keskimäärin (1,9 %) eli alkoholin käyttö on verrattain suurta myös tässä ikäryhmässä.

Osallisuus

Liperissä toimii **ikäihmisten neuvosto**, jonka kautta ikäihmiset voivat vaikuttaa kunnan ja oman asuin ympäristönsä asioihin. Neuvosto järjestää muun muassa luentotilaisuuksia ja virkistysretkiä. Neuvoston KUHA-hankkeen avulla toteutetaan kulttuuritapahtumia vanhuspalvelulaitoksissa asuville.

Toimeentulo

Vanhuuseläkettä saavien lukumäärä on noususuuntainen, vuonna 2019 eläkettä sai 2 929 liperiläistä (ks. taulukko 8). Täyttä kansaneläkettä saaneita 65 vuotta täyttäneitä oli 1,6 %. Rahanpuutteen vuoksi ruoasta, lääkkeistä tai lääkärikäynneistä tinkimään joutuneista 75 vuotta täyttäneistä ei ole saatavilla kuntakohtaista tietoa, mutta maakunnallisesti osuus oli 11,0 % (koko maa 8,3 %).

Taulukko 9: Vanhuuseläkettä saavat, lkm, Liperi 2016-2019 (Eläketurvakeskus 2020).

Turvallisuus, asuminen ja ympäristö

75 vuotta täyttäneistä 45,5 % **asui yksin** vuonna 2019. **Kotona asui** 90,2 % vuonna 2018 (88,7 % vuonna 2016). **Omaishoidontuen** hoidettavia oli 65 vuotta täyttäneistä 3,7 % ja 75 vuotta täyttäneistä 6,4 % vuonna 2019. Molemmissa ikäryhmissä hoidettavien määrä on noussut vuoteen 2016 nähden. Kaatumisiin tai putoamisiin liittyviä hoitajaksoja oli 5,2 % (135 jaksoa) 65 vuotta täyttäneistä vuonna 2019. Vammojen tai myrkytysten vuoksi sairaalahoitoa sai 65-74-vuotiaista 1,8 % ja 75 vuotta täyttäneistä 5,8 % vuonna 2018. 75 vuotta täyttäneistä **säännöllistä kotihoitoa** sai 11,5 % ja tehostetun palveluasumisen palveluita 9,8 % vuonna 2019.

Ikäihmisten palvelut

Kirkonkylälle on rakennettu Senioripuisto vuonna 2015, mutta se on jäänyt vähälle käytölle. Puistossa on tasapaino- ja voimaharjoitteluun tarkoitettuja telineitä, katoksellinen huvimaja sekä tasainen kävelyreitti. Seurakunnat, kyläyhdistykset, järjestöt sekä Siun sote tarjoavat erilaista vapaa-ajan toimintaa. Kunta järjestää ikäihmisille liikuntaryhmiä sekä yksilöllistä liikuntaneuvontaa.

Ikäihmisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa

Vahvuudet

- Ikäihmisten neuvosto toimii aktiivisesti.
- Depressiolääkkeistä korvausta saaneiden osuus on pysynyt tasaisena.

Huolenaiheet

- Psykiatrian laitoshoidon hoitopäivien määrä on kasvanut 75-vuotta täyttäneillä.
- Kaatumisiin ja putoamisiin liittyviä hoitajaksoja on yli 65-vuotiailla enemmän kuin maakunnassa tai koko maassa.

Taulukko 10: Ikäihmisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa.

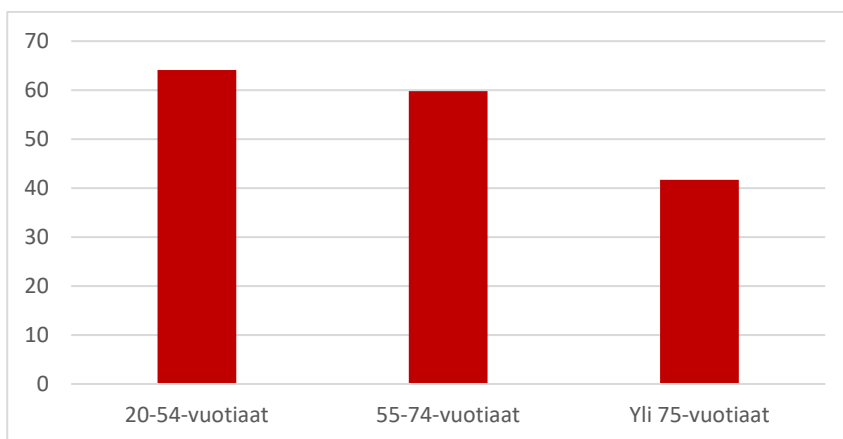
3.1.6. Kaikki ikäryhmät

Kaikkia ikäryhmiä koskevat hyvinvointitiedot

Elämänlaatu

Pohjois-Karjalan Liikunta ry:n (Pokali) **liikuntakysely** järjestettiin vuonna 2017. Kyselyyn vastanneiden liperiläisten keski-ikä oli 44,6 vuotta. Suositusten mukaisesti liikuntaa harrasti 11,3 %. Urheiluseuratoimintaan osallistui 35,8 %, mikä oli enemmän kuin maakunnassa (28,3 %) keskimäärin. Liikunnan harrastamisen liian kalliiksi koki 10,2 % vastaajista. **Lasten ja nuorten harrastekyselyyn** vuonna 2019 vastasi 809 peruskoululaista. 20 % kertoi, ettei heillä ole harrastusta. Iltaisin ja viikonloppuisin halusi harrastaa 48 % sekä heti koulupäivän jälkeen 23 %. Neljäsosa (25 %) ei ollut kuullut koulun harrastustoiminnoista.

Kelan ikävakioidu **sairastavuusindeksi** oli 113,3 vuonna 2017 (koko maa 100). Ikävakioidun mielenterveysindeksi oli 124,8 vuonna 2016. **Sairauspäivärahaa** saaneita 16-64-vuotiaita oli 10,6 % vuonna 2019 (9,4 % vuonna 2016). Menetettyjen elinvuosien määrä (ennen 80 ikävuotta kuolleet /100 000 asukasta) oli 5 838 vuonna 2017, kun vuonna 2015 se oli 6 863. Verenkiertoelinten sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saaneita oli 0,5 % (36 henkilöä) sekä mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi 3,4 % (240 henkilöä) 16-64-vuotiaista vuonna 2019. FinSote-tutkimuksen (2018) mukaan kokemus hyvästä elämänlaadusta (WHOQOL-8) heikkenee iän myötä Pohjois-Karjalan maakunnan asukkailla (ks. taulukko 10). Elämänlaadun kokemus on hieman heikompi kaikissa ikäryhmissä koko maahan verrattuna.

Taulukko 11: Elämänlaatusensa hyväksi kokevien osuus, %, Pohjois-Karjala (FinSote 2018).

Osallisuus

Kunnan **verkkosivut** uusittiin kesällä 2018, jonka yhteydessä palautteen anto kunnan palveluista ja päätöksenteosta helpottui. Varhaiskasvatuksen palvelusuunnittelija on vastannut perheiden kysymyksiin puheluiden lisäksi myös chat-palvelun kautta syksystä 2017 lähtien. Kunta viestii aktiivisesti sosiaalisen median kanavissa (Facebook, Twitter, Instagram) tehden viestinnästä helposti saavutettavaa ja mahdollista osallistumisen yhteiseen keskusteluun. Viestinnän suunnittelussa kiinnitetään huomiota helppolukuisuuteen ja saavutettavuuteen. Muun muassa kuntastrategiasta sekä varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmista on julkaistu helppolukuiset lehtiset, jotka on kuvitettu.

Liperin kunnassa on **vammaisneuvosto**, jonka sihteerinä toimii kunnan terveysliikunnanohjaaja. Neuvoston tehtävänä on tuoda esiin niiden ihmisten näkemyksiä kunnan asioihin ja päätöksentekoon, joilla on jokin vamma. Kunnassa on **mökkiläistoimikunta**, jonka kautta vapaa-ajan asukkaat pääsevät vaikuttamaan ja verkostoitumaan keskenään. Kunnanjohtaja osallistuu mökkiläistoimikunnan päätöksentekoon. Kuntapäätäjät ja järjestöjen edustajat yhdistää **järjestöfoorumi**.

Turvallisuus, asuminen ja ympäristö

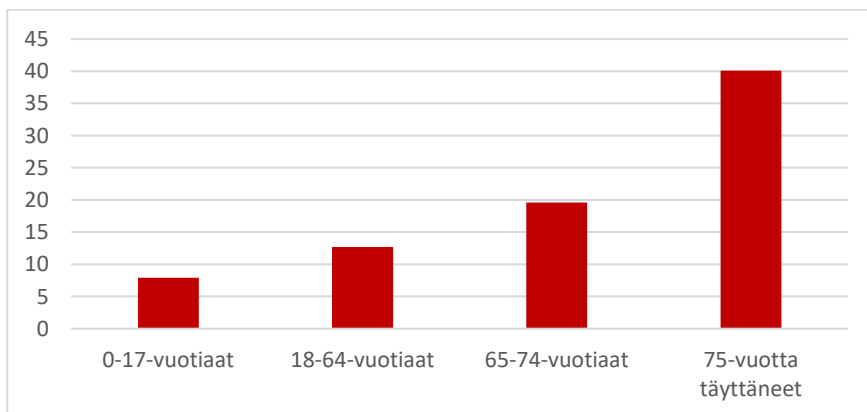
Poliisin tietoon vuonna 2019 tulleita rikoksia kuvataan 1 000 asukasta kohti. Henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia oli 2,6, omaisuusrikoksia 22,6 ja rattijuopumuksia 3,7. Päihteiden vaikutuksen alaisena tehdystä rikoksista syyllisiksi epäiltyjä oli 10,3 ja väkivaltarikoksista 1,4. Poliisin tietoon tulleita huumausainerikoksia oli 4,1 ja huumausaineiden käyttörikoksia 2,6. Sekä huumausainerikosten (2,2) että käyttörikosten (1,6) määrä oli noussut vuodesta 2018. Kotihälytystehtäviä oli yhteensä 116 (169 vuonna 2017). Kotihälytysten osalta ei ole tietoa, monessako tapauksessa on ollut alaikäisiä läsnä. Poliisin tietoon tulleita liikenneturvallisuuden vaarantamisia ja liikennerikkomuksia oli vuonna 2018 kirjattu 3 075 kappaletta. Määrä on noussut kymmenen vuoden aikana (2 530 vuonna 2008). Rattijuopumustapauksia oli kirjattu 45 kappaletta vuonna 2019.

Julkisten rakennusten kunto vaihtelee, sillä kunnan rakennukset ovat eri ikäisiä. Ylämyllylle ollaan rakentamassa uutta yläkoulua, joka valmistuu vuonna 2021. Liperin kirkonkylän alakoulun peruskorjaus ja osittainen uudisrakentaminen aloitetaan vuonna 2021 ja Ylämyllyn monitoimitalo remontoidaan kokonaan päiväkodiksi vuonna 2021. Kunnan rakennuksissa ei tehdä kattavaa hiilidioksidimittausta, mutta yksittäisten mittausten mukaan sisäilman laatu on kelvollinen.

Kaikkia ikäryhmiä koskevat palvelut

Kunnan alueella toimii kolme kirjastoa. Kyläyhteisöissä sekä päiväkodeilla ja kouluilla kiertää kirjastoauto. Lainaustalvuuksia käytti 34,5 % kuntalaisista vuonna 2019. Kunta järjestää maksutonta ja kaikille avointa henkilökohtaista liikuntaneuvontaa. Käsämään on uudelleen avattu Liprakan uimahalli vuonna 2019, jossa on tarjolla asiakkaille maksutonta vesiliikuntaneuvontaa. Kunta ylläpitää neljää kuntosalia, joissa kaikissa on tarjolla maksuttomia yleisövuoroja sekä henkilökohtaista opastusta. Liperin alueella toimii sata harrastustoimintaan liittyvää yhdistystä sekä näiden lisäksi kyläyhdistyksiä, poliittisia yhdistyksiä sekä seurakuntien alla erilaisia kerhoja ja harrastetoimintaa (yhteensä 194 rekisteröityä yhdistystä). Liikunnan edistämisen toimien kattavuutta kuvaavan TEAviisarin arvo oli 74 vuonna 2018 (täydet pisteet 100).

Terveys- ja sosiaalipalveluista kunnan alueella vastaa Siun sote. Palvelujen käyttöä kuvataan 1 000 asukasta kohti. Vuonna 2018 erikoissairaanhoidon avohoitokäyntejä oli 1 724. Päihteiden vuoksi sairaaloiden ja terveyskeskusten vuodeosastoilla hoidossa oli 25-64-vuotiaista 4,0. Mielenterveyden häiriöihin sairaalahoitoa sai 0-17-vuotiaista 6,0 sekä 18-24-vuotiaista 23,0. Vuonna 2019 perusterveydenhuollon avohoidon lääkärikäyntejä oli 1 562 (koko maa 1 074). Aikuisten mielenterveyden avohoitokäyntejä oli 468,8. Sairaalahoitoon tarpeen määrä kasvaa iän myötä (ks. taulukko 12).

Taulukko 12: Sairaalahoitoon potilaat ikäryhmittäin, %, Liperi, 2018 (THL 2019).

3.2. Painopisteiden, tavoitteiden ja toimenpiteiden arviointi

Valtuustokauden 2017-2020 hyvinvointisuunnitelmaan oli asetettu neljä painopistealuetta:

- 1) Ikäihmisten hyvinvoinnin edistäminen (5 tavoitetta)
- 2) Lasten ja nuorten turvallinen kasvu ja kehitys (7 tavoitetta)
- 3) Työllisyyden edistäminen (5 tavoitetta)
- 4) Hyvinvointityön näkyväksi tekeminen (1 tavoite)

Tavoitteille oli asetettu useita eri toimenpiteitä, joiden vastuutahoja olivat kunta, Siun sote ja kolmannen sektorin toimijat. Tavoitekohtainen arviointi on esitetty liitteessä 5.

Ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseen liittyvät tavoitteet olivat pääasiassa Siun soten toimintaan liittyviä. Toiminnan tavoitteisiin oli päästy niiltä osin, kun tavoitteet olivat arvioitavissa. Indikaattoritavoitteet kotona asuvien ikäihmisten määrästä sekä kotihoidon käytön asteesta eivät toteutuneet. Lapsiin ja nuoriin liittyvistä tavoitteista osallisuuden lisäämiseen tähtäävät sekä nivelvaiheiden yhteistyöhön ja tukipalvelujen suunnitelmallisuuteen liittyvät tavoitteet olivat toteutuneet hyvin. Lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöiden hoitoon sekä liikunnan määrään liittyviin indikaattoritavoitteisiin ei päästy.

Työllisyyden edistämiseksi oli tehty toimenpiteitä, kuten työllistymispolkujen seuranta. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden sekä nuorisotyöttömien määrän vähenemiseen liittyviä tavoitteita ei saavutettu. Hyvinvointityön näkyväksi tekeminen oli onnistunut ja hyvinvointityön vuosikello on osoittautunut hyödylliseksi työvälineeksi.

3.3. Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan Liperin väkiluku tulee vähenemään tasaisesti tulevina vuosikymmeninä. Huoltosuhde (alle 15- ja yli 64-vuotiaiden määrä suhteessa työikäiseen väestöön) kasvaa edelleen ja on vuonna 2040 arviolta 76,9 %. Kunnan pyrkimyksenä on saada asukasluku kasvuun profiloitumalla kestävä kehityksen kunnaksi, panostamalla näkyvyyteen ja houkuttavuuteen, kehittämällä asuinalueita ja erilaisia asunomuotoja sekä huolehtimalla olemassa olevasta kiinteistökannasta.

Taloudellinen tilanne on heikentynyt ja asettaa haasteita tulevien vuosien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työlle. Oman haasteensa kehityksen ennustamiseen tuo meneillään oleva koronaviruspandemia, jolla on paitsi taloudellisia, myös terveydellisiä vaikutuksia lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Tämänkaltaisessa poikkeustilassa on tärkeä pyrkiä säilyttämään nykyinen hyvinvoinnin tila sekä ennaltaehkäistä suurempien hyvinvointi- ja terveyserojen sekä -ongelmien syntyä. Tavoitteena on kuntalaisten hyvinvoinnin lisääntyminen tilanteen sallimissa rajoissa. Tämän tulee näkyä hyvinvointisuunnitelmassa ja sen tueksi valituissa mittareissa. Yhteistä hyvinvointia tukemalla voidaan selvitä tämän ajan yli ja nähdä tulevaisuus valoisampana.

Kuntalaisia yhdistävät mielen hyvinvointiin liittyvät haasteet, kuten koulukiusaaminen, heikko yhteisöllisyyden kokemus sekä muut mielenterveyden ongelmat. Terveydelliset haasteet liittyvät päihteisiin, ylipainoon sekä fyysiseen turvallisuuteen. Taloudellinen hyvinvointi heijastaa moniin edellä mainittuihin asioihin, joten se on hyvä huomioida suunnitelmassa. Toimenpiteissä on huomioitava ekologiset arvot ja kokonaisuuden taustalla ylläpidettävä ajatusta ympäristöterveydestä.

Suunnitelmassa ei ole tarkoitus käsitellä yksityiskohtaisesti kaikkia väestöryhmiä ja terveystarpeita, vaan luoda pohja kunnassa tehtävälle hyvinvointityölle. Suunnitelma toimii ohjaavana asiakirjana laadittaessa erilisohjelmia (mm. mielenterveys- ja päihdesuunnitelma, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma sekä kulttuurihyvinvointisuunnitelma). Suunnitelma laaditaan nelivuotiskaudelle ja sitä tullaan tarkastelemaan vuosittain asettaen toimialakohtaisia vuositavoitteita.

Kaikille tavoitteille tulee valita valtakunnallisesti ja maakunnallisesti seurattavia ja vertailukelpoisia indikaattoreita. Indikaattorien valinnalla pyritään pitkäaikaisen seurannan ja tavoitteellisen hyvinvointityön mahdollistamiseen sekä kunnassa että kuntien ja organisaatioiden välisessä yhteistyössä.

4. Hyvinvointisuunnitelma valtuustokaudelle 2021-2024

4.1. Hyvinvoinnin edistämisen erillisohjelmat ja -suunnitelmat

Laaja hyvinvointikertomus ja hyvinvointisuunnitelma sekä kuntastrategia ohjaavat kunnassa tapahtuvaa hyvinvointityötä. Näiden lisäksi eri toimialoille on laadittu omia toimintasuunnitelmia sekä joistain hyvinvoinnin osa-alueista tarkempia erillisohjelmia tai suunnitelmia. Voimassa olevat asiakirjat sekä lyhyt kuvaus asiakirjojen sisällöistä hyvinvointityön näkökulmasta on esitetty liitteessä 6.

4.2. Hyvinvointisuunnitelma

Hyvinvointisuunnitelma on jaettu neljään painopistealueeseen, joita ovat yhteisöllisyys ja osallisuus, terveyttä ja elämänlaatua lisäävät elintavat, mielen hyvinvointi sekä turvallinen arki ja ympäristö. Tavoitteita on asetettu kymmenen ja ne koskettavat kaikkia kuntalaisia. Kohdistamalla toimia kaikkiin ikä- ja väestöryhmiin pyritään kaventamaan hyvinvointi- ja terveyseroja kuntalaisten välillä. Toimenpiteissä on huomioitu haavoituvassa asemassa olevat ryhmät. Painopistealueet ja tavoitteet on esitetty alla taulukossa 13. Toimenpiteet, vastaavat tahot, resurssit, aikataulut sekä valitut indikaattorit on esitetty liitteessä 1. Toimenpiteiden ja arvioinnin toteutusta varten on laadittu erillinen hyvinvointisuunnitelman vuosikello 2021-2024.

Painopistealueet	Tavoitteet
Yhteisöllisyys ja osallisuus	1. Kuntalaisten osallisuus omaan elämään vahvistuu 2. Yhteisöllisyys ja sosiaalinen osallisuus lisääntyvät 3. Yksinäisyyden tunteen kokeminen vähenee
Terveyttä ja elämänlaatua lisäävät elintavat	4. Kuntalaisten fyysinen aktiivisuus lisääntyy 5. Kuntalaisia tuetaan tekemään terveyttä edistäviä ruokavalintoja
Mielen hyvinvointi	6. Kuntalaisten mielen hyvinvointi lisääntyy 7. Ennaltaehkäisevän päihdetyön kuntatasoista koordinaatiota ja rakenteita kehitetään
Turvallinen arki ja ympäristö	8. Kuntalaisten fyysinen turvallisuus paranee 9. Kuntalaisten taloudellinen turvallisuus lisääntyy 10. Elinympäristön liikunta- ja virkistyspaikkojen käyttö kasvaa

Taulukko 13: Hyvinvointisuunnitelman (2021-2024) painopistealueet ja tavoitteet.

Lähteet

Lait ja asetukset

Kuntalaki 410/2015

Nuorisolaki 1285/2016

Perusopetuslaki 628/1988

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Suomen perustuslaki 731/1999

Terveydenhuoltolaki 1326/2010

Varhaiskasvatuslaki 540/2018

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

Julkiset tilastot

Poliisi: PolStat

THL: FinLapset, FinTerveys, Kouluterveyskysely, Sotkanet, TEAvisari

Tilastokeskus: StatFin, Tilastot

Muut lähteet

ARA. 2020. Asunnottomat 2019. Selvitys 2/2020. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

<https://www.ara.fi/download/noname/%7BFFDF6EB6-AC9A-4776-8F67-613D2EC07023%7D/155879>

THL. 2020. HYTE-kerroin – kannustin kunnille. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/hyte-kerroin-kannustin-kunnille>

Tavoite 1: Kuntalaisten osallisuus omaan elämään vahvistuu

Toimenpide	Vastuutaho ja resurssit	Aikataulu	Arviointimittarit
Lapsen osallisuutta tukevia menetelmiä käytetään yksilöllistä varhaiskasvatussuunnitelmaa (vasu) laadittaessa.	Varhaiskasvatus.	Vuoden 2021 alusta lähtien.	Kouluterveyskysely (THL): Tyytyväinen elämäänsä, %, 4. ja 5.luokka (tavoite > 92,0) Tyytyväinen elämäänsä tällä hetkellä, %, 8. ja 9. luokka (tavoite > 75,0)
Kouluikäisen osallisuutta tukevia toimintatapoja käytetään kaikissa oppilaan hyvinvointiin tai oppimiseen liittyvissä keskusteluissa. Toimintatavoille luodaan yhteinen malli.	Perusopetus.	Malli luodaan vuoden 2021 syksyllä ja otetaan käyttöön vuonna 2022.	Kokee pystyvänsä vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun, %, 8. ja 9. luokka (tavoite > 80,5)
Duunitalo Linkissä otetaan käyttöön Fore-ammattiohjelma (oman työllisyysuunnitelman laatiminen).	Työllisyyspalvelut.	Vuoden 2021 aikana.	TEAvisari: Kuntajohto, Osallisuus (tavoite ≥ 95)
Kokeillaan ikäihmisten palveluohjauksen järjestämistä kunnan ja Siun soten rajapintaan.	Hyvinvointipalvelut ja Siun sote.	Ennakkovaikutusten arviointi tehdään ja toiminnan suunnittelu aloitetaan vuonna 2021 sekä kokeilu valtuustokauden loppuun mennessä.	Muut: Osallisuutta tukevien menetelmien käyttö, % vasukeskusteluista (tavoite ≥ 50,0) Työllisyyspalvelujen asiakaspalaute kerran vuodessa

Tavoite 2: Yhteisöllisyys ja sosiaalinen osallisuus lisääntyvät			
Toimenpide	Vastuutaho ja resurssit	Aikataulu	Arviointimittarit
Toteutetaan varhaiskasvatuksessa ryhmäkohtaisesti kehittävää arviointia, johon osallistetaan vanhempia. Yksiköiden johtajat koostavat raportin varhaiskasvatuksen laaturyhmään.	Varhaiskasvatus.	Vuodesta 2021 lähtien.	<p>Kouluterveyskysely (THL): Ei koe olevansa tärkeä osa koulu- eikä luokkayhteisöä, % (tavoite 4. ja 5. luokka tytöt < 3,5 ja pojat < 5,0 sekä 8. ja 9. luokka < 13,0)</p> <p>TEAviisari: Kuntajohto, Osallisuus (tavoite ≥ 95)</p> <p>Kunnan työhyvinvointikysely: Keräämme säännöllisesti palautetta asiakkailtamme (tavoite ≥ 4) Hyödynnämme asiakkailta saamamme palautteen työmme kehittämisessä (tavoite ≥ 4)</p> <p>Muut: Varhaiskasvatuksen ryhmäkohtaiseen arviointiin osallistuneet vanhemmat, % (tavoite ≥ 40,0) Yhteisöalojen kävijämäärät Lapsiystävällinen kunta -tunnustus Järjestöjen hyvinvointia edistävään toimintaan osallistuneiden määrä</p>
Aletaan keräämään vuosittain palautetta lapsiperheiltä Kota-toiminnasta.	Varhaiskasvatus. Lapsiperheiden tavoittamisessa tehdään yhteistyötä neuvolan kanssa.	Kysely laaditaan vuoden 2021 aikana ja toteutetaan vuodesta 2022 lähtien.	
Rehtorit tapaavat oppilaskunnan edustajia kuukausittain.	Perusopetus.	Vuodesta 2021 alkaen.	
Koululuokassa toteutetaan ryhmäyttämistoimia aina, kun luokassa tapahtuu muutoksia. Jokaiselle koululle laaditaan oma ryhmäyttämissuunnitelma.	Perusopetus ja vapaa-aikatoimi.	Suunnitelma laaditaan vuoden 2021 aikana ja otetaan käyttöön viimeistään vuonna 2022.	
Laaditaan ikäystävällisyyden toimenpideohjelma. Perustetaan työryhmä ohjelman laatimiseksi.	Hyvinvointipalvelut, ikäihmisten neuvosto ja Siun sote.	Työryhmä perustetaan vuonna 2021 ja ohjelma laaditaan 2022.	
Haetaan kunnalle Lapsiystävällinen kunta- tunnusta.	Kaikki kunnan toimijat. Hyvinvointipalvelut koordinoi.	Toimenpiteet aloitetaan vuoden 2021 keväällä ja tunnusta haetaan vuonna 2023.	
Osallisuutta edistävät toimenpiteet on määritelty osallisuussuunnitelmassa.	Keskushallinto.	Suunnitelma tarkastetaan vuonna 2022.	

Liite 1. Hyvinvointisuunnitelman tavoitteet. (3/15)

Laaditaan liikunta-, nuoriso- ja kulttuuriohjelmat yhteistyössä kuntalaisten kanssa.	Vapaa-aikapalvelut.	Liikuntaohjelma vuonna 2021, nuoriso-ohjelma vuonna 2022 ja kulttuuriohjelma vuonna 2023.	
Hyvinvointipalveluissa aletaan säännöllisesti järjestää hyvinvointia edistäviä pop up-tapahtumia. Tapahtumat lisätään hyvinvointityön vuosikelloon.	Hyvinvointipalvelut.	Syksystä 2021 lähtien.	
Julkistetaan haettavaksi ylimääräisiä avustuksia järjestöille hyvinvointia edistävään toimintaan.	Hyvinvointilautakunta.	Vuoden 2021 keväästä lähtien.	
Yhteisötalojen toimijoiden kanssa tehdään yhteistyötä ja talojen toimintaa markkinoidaan.	Kunnan viestintä ja hyvinvointipalvelut.	Valtuustokauden 2021-2025 aikana.	
Kunnan verkkosivujen äänitystä kartoitetaan vuosittain.	Kunnan viestintä.	Vuosittain.	
Edistetään kyläyhdistysten verkostoitumista järjestämällä vuosittainen kyläfoorumi.	Keskushallinto ja kyläyhteisöt.	Ensimmäinen foorumi järjestetään vuonna 2021.	

Tavoite 3: Yksinäisyyden tunteen kokeminen vähenee			
Toimenpide	Vastuutaho ja resurssit	Aikataulu	Arviointimittarit
Jokaisen peruskoulun pihalle rakennetaan kaveripenkki. Mallia otetaan Ylämyllyn ja Viinjärjen koulujen kaveripenkeistä.	Perusopetus ja elinympäristöpalvelut.	Viimeistään vuonna 2022.	<p>Kouluterveyskysely (THL): Tuntee itsensä usein yksinäiseksi, % (tavoite 4. ja 5. luokka < 4,0 ja pojat < 1,4 sekä 8. ja 9. luokka < 8,0) Ei yhtään hyvää kaveria, %, 4. ja 5. luokka (tavoite < 0,8) Ei yhtään läheistä ystävää, %, 8. ja 9. luokka (tavoite < 6,5) On yksinäinen välitunnilla, %, 4. ja 5. luokka (tavoite < 2,0)</p> <p>Tilastokeskus: Syrjäytymisriskissä (ei työssä, ei opiskele, ei ole varusmiespalvelussa) olevat 18-24-vuotiaat, % vastaavan ikäisistä (tavoite < 20,0)</p> <p>TEA-viisari: Perusopetus, Osallisuus, Vanhempainyhdistys- ja tukioppilastoiminta, Kummioppilas-/tukioppilas- /tutor-toimintaa (tavoite 100)</p>
Kaikissa kouluissa kehitetään kummioppilastoimintaa esiopetus huomioiden. Toiminnalle laaditaan vuosikello.	Perusopetus.	Keväältä 2022 alkaen.	
Nuorisotyö kouluttaa 15-18-vuotiaita nuoria pitämään kerhotoimintaa alakouluikäisille heidän omissa asuinkylissään.	Vapaa-aikapalvelut.	Koulutukset syksystä 2021 alkaen vuosittain ja toiminta vuodesta 2022 alkaen.	
Koulunuorisotyöntekijä tapaa yksilöllisesti aamuisin ja iltapäivisin niitä nuoria, jotka ovat vaarassa syrjäytyä koulun arjesta (Chico-malli).	Vapaa-aikapalvelut ja perusopetus.	Syksystä 2021 alkaen.	
Perheiden kohtaamispaikka Kotaan kutsutaan vähintään kerran kuukaudessa ikäihmisiä toimimaan yhdessä perheiden kanssa.	Varhaiskasvatus.	Vuodesta 2022 alkaen.	
Ikäihmisten yksinäisyyttä vähentäviä toimia suunnitellaan osana ikäystävällisyyden toimintaohjelmaa.	Hyvinvointipalvelut.	Vuoden 2022 syksyllä.	
Järjestetään hyvinvointipalvelujen henkilöstölle koulutusta tai työpajoja yksinäisyyden tunnistamiseen ja puuttumiseen liittyen säännöllisesti.	Hyvinvointipalvelut.	Selvitetään koulutusvaihtoehdot vuoden 2021 aikana.	

Tavoite 4: Kuntalaisten fyysinen aktiivisuus lisääntyy

Toimenpide	Vastuutaho ja resurssit	Aikataulu	Arviointimittarit
Varhaiskasvatuksen vasu-keskusteluista ohjataan perheitä perheliikuntaneuvojalle.	Varhaiskasvatus.	Vuoden 2021 alusta alkaen.	FinLapset (THL): Lapsen painoindeksi, ISO-BMI, ylipainoisia % ikäluokasta (tavoite 2-6-vuotiaat pojat < 20,0 % ja tytöt < 13,0 % sekä 7-12-vuotiaat pojat < 28,0 % ja tytöt < 18,0 % sekä 13-16-vuotiaat pojat < 24,0 % ja tytöt < 23,0 %) Kouluterveyskysely (THL): 4. ja 5. lk / 8. ja 9. lk vähintään tunnin päivässä liikkuvat (tavoite < 17,0%) Ylipainoisuus, % 8. ja 9. luokka (tavoite < 20,0%) TEAvisari: Liikunta, Muut ydintoiminnot, Koulupäivän liikuntaa lisäävät toimenpiteet, Pitkät liikuntavälitunnit, % kouluista (tavoite 100)
Varhaiskasvatuksen tiloissa järjestetään maksuttomia ja avoimia perheliikuntavuoroja.	Varhaiskasvatus.	Vuoden 2021 syksystä alkaen.	
Otetaan käyttöön Liikkuva varhaiskasvatusmalli kunnan päiväkodeissa ja kannustetaan yksityisiä päiväkoteja ottamaan malli käyttöön.	Varhaiskasvatus.	Vuodesta 2021 alkaen.	
Otetaan käyttöön harrastamisen Suomen malli.	Perusopetus ja vapaa-aikapalvelut.	Haetaan mukaan harrastamisen Suomen malli -kokeiluun keväällä 2021 ja aloitetaan toiminta syksyllä 2021.	
Otetaan kaikissa peruskouluissa käyttöön ohjattu pitkä liikuntavälitunti.	Perusopetus.	Syksystä 2022 alkaen.	
Liikkuva koulu- mallin nykytila kartoitetaan.	Perusopetus.	Vuonna 2021.	

Liite 1. Hyvinvointisuunnitelman tavoitteet. (6/15)

Selvitetään mahdollisuutta järjestää ikäihmisille ulkoiluapua.	Hyvinvointipalvelut, Ikäihmisten neuvosto ja Siun sote.	Vuoden 2022 loppuun mennessä.	<p>Sotkanet (THL): Kaatumisiin ja putoamisiin liittyvät hoitajakso 65-vuotta täyttäneillä /10 000 vastaavanikäistä (tavoite < 480,0)</p> <p>Pokali liikuntakysely: Suositusten mukaisesti liikuntaa harrastaneet (tavoite > 13,0%) Urheiluseuratoimintaan osallistuneet (tavoite ≥ 35,8 %) Liikunnan harrastamisen liian kalliiksi arvioivat (tavoite < 9,0 %)</p> <p>Muut: Liikkuva varhaiskasvatus- mallin nykytilan arviointi vuosittain Kohtaamispaikka Kodan kävijämäärät (tavoite kävijämäärä kasvaa)</p>
Senioripuiston käyttöä lisätään yhteistoiminnassa sote-toimijoiden kanssa.	Vapaa-aikapalvelut, viestintä ja Siun sote.	Vuoden 2022 aikana.	
Rakennetaan uusi lähiliikuntapaikka Viinijärven taajamaan sekä kunnostetaan Viinijärven koulun ja päiväkodin piha-alue.	Elinympäristöpalvelut ja hyvinvointipalvelut.	Ennakkovaikutusten arviointi ja suunnittelu tehdään vuoden 2021 aikana ja kunnostustyöt vuoden 2022 loppuun mennessä.	
Kunnan maksutonta harrastevälinelainaa kehitetään. Perheliikuntavälineitä lainataan myös päiväkodeilta.	Vapaa-aikapalvelut, varhaiskasvatus ja työllisyyspalvelut.	Päiväkotien lainaamot vuodesta 2021 ja kunnan yhteisen lainaamon kehittäminen vuodesta 2022 alkaen.	
Tarkistetaan ulkoliikuntapaikkojen esteettömyys ja tehdään tarvittavat korjaustoimenpiteet.	Elinympäristöpalvelut, ikäihmisten neuvosto ja vammaisneuvosto.	Kartoitus tehdään vuoden 2021 aikana ja korjaustoimenpiteet kartoituksen perusteella suunnitellusti.	
Laaditaan liikuntaohjelma.	Vapaa-aikapalvelut.	Vuonna 2021.	

Tavoite 5: Kuntalaisia tuetaan tekemään terveyttä edistäviä ruokavalintoja			
Toimenpide	Vastuutaho ja resurssit	Aikataulu	Arviointimittarit
Varhaiskasvatuksen vasu-keskusteluissa annetaan elintapaneuvontaa ravitsemukseen liittyen.	Varhaiskasvatus.	Vuoden 2021 alusta alkaen.	<p>FinLapset (THL): Lapsen painoindeksi, ISO-BMI, ylipainoisia % ikäluokasta (tavoite 2-6-vuotiaat pojat < 20,0 % ja tytöt < 13,0 % sekä 7-12-vuotiaat pojat < 28,0 % ja tytöt < 18,0 % sekä 13-16-vuotiaat pojat < 24,0 % ja tytöt < 23,0 %)</p> <p>Kouluterveyskysely (THL): Syö kaikki kouluruoan aterianosat kaikkina koulupäivinä, % (tavoite 4. ja 5. lk. > 16,0 % sekä 8. ja 9. lk. > 15,0 %) Ei syö koululounasta päivittäin, % 8. ja 9. luokan oppilaista (tavoite < 27,0 %)</p> <p>Muut: Varhaiskasvatuksen TinyApp-järjestelmän raportti Kouluruokadiplomit Makuaakkosdiplomit Ruokaviraston arviointilomake (Ravitsemuksella hyvinvointia, Opas kunta-päättäjälle)</p>
Selvitetään mahdollisuutta tarjota perusopetuksessa koululaisille aamulla tai iltapäivällä lounasajasta riippuen pieni välipala (tällä korvataan oppilaiden tuomat välipalat). Selvitystyö sisältyy osaksi koulupäivän rakenteen kokonaisuudistusta.	Perusopetus ja ruokapalvelut. Henkilöstö- ja elintarvikekustannukset noin 105 000 €/vuosi.	Selvitystyö ja ennakkovaikutusten arviointi vuoden 2021 aikana.	
Ikäihmisillä on mahdollisuus ruokailla päiväkotivierailujen yhteydessä kerran kuukaudessa (joka toinen kuukausi aamupala ja joka toinen kuukausi lounas, pl. kesä-heinäkuu).	Varhaiskasvatus ja ruokapalvelut. Elintarvikekustannukset noin 2 160 €/vuosi.	Vuoden 2022 alusta alkaen.	
Ravitsemussuosituksia noudatetaan tarjoiluissa kaikissa kunnan toimipisteissä ja tapahtumissa.	Kaikki kunnan toimijat.	Vuoden 2021 alusta alkaen.	
Tehdään yhteistyötä paikallisten yrittäjien kanssa terveellisten ruokavalintojen edistämiseksi (kampanjat, esim. kassakasvikset).	Hyvinvointipalvelut ja yrittäjät.	Vuodesta 2021 alkaen.	

Tavoite 6: Kuntalaisten mielen hyvinvointi lisääntyy

Toimenpide	Vastuutaho ja resurssit	Aikataulu	Arviointimittarit
Lapset puheeksi -menetelmä otetaan käyttöön perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen oppilashuollossa ja tukipalveluissa.	Perusopetus ja varhaiskasvatus.	Koulutukset alkavat vuonna 2021 ja menetelmä otetaan käyttöön viimeistään vuonna 2022.	Kouluterveyskysely (THL): Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus, %, 8. ja 9. luokkalaiset (tavoite < 13,0 %) Kokee terveydentilansa keskimertaiseksi tai huonoksi (tavoite 4. ja 5. luokan oppilaista < 6,0 % sekä 8. ja 9. luokan oppilaista < 18,0 %) Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa, % (tavoite 4. ja 5. luokkalaiset < 4,5 % sekä 8. ja 9. luokkalaiset < 3,8 %) Kokenut vanhempien tai muiden huoltajien aikuisten henkistä väkivaltaa vuoden aikana, % (tavoite 4. ja 5. luokkalaiset < 14,0 % sekä 8. ja 9. luokkalaiset < 23,0 %) Keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa, % (tavoite 4. ja 5. luokkalaiset tytöt < 2,5 % ja pojat < 0,8 % sekä 8. ja 9. luokkalaiset < 6,5%) Sairastavuusindeksi (THL): Mielenterveysindeksi, ikävakiomaton (tavoite < 124,8)
Varhaiskasvatuksen taidekasvattajan toimi vakinaistetaan. Tällä pyritään varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa olevien lasten itsetunnon vahvistamiseen ja varhaislapsuuden mielenterveyden ongelmien ennaltaehkäisyyn.	Hyvinvointipalvelut ja varhaiskasvatus.	Vuoden 2022 aikana.	
Perusopetuksen hyvinvointipedagogin toimi vakinaistetaan.	Hyvinvointipalvelut ja perusopetus.	Vuoden 2021 aikana.	
Nimetään hyvinvointipalvelujen yhteinen työryhmä kiusaamisen vähentämiseksi. Työryhmä laatii kirjallisen suunnitelman.	Hyvinvointipalvelut.	Työryhmä aloittaa työskentelyn vuoden 2021 aikana.	
Laaditaan nuorisotyön kehittämisen suunnitelma osana nuoriso-ohjelmaa.	Vapaa-aikapalvelut.	Vuonna 2022.	
Ikäihmisiä kutsutaan vierailulle päiväkoteihin kerran kuukaudessa.	Varhaiskasvatus ja viestintä.	Vuodesta 2022 alkaen.	

Liite 1. Hyvinvointisuunnitelman tavoitteet. (9/15)

<p>Laaditaan mielenterveys – ja päihdesuunnitelma.</p>	<p>Hyvinvointipalvelut.</p>	<p>Vuonna 2021.</p>	<p>Sotkanet: Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saavat, % 16-64-vuotiaista (tavoite < 3,4 %)</p> <p>TEAvisari: Perusopetus, Yhteiset käytännöt, Kiusaamistapausten käsittely (tavoite 100) Kulttuuri, Sitoutuminen, Kulttuurin edistämisen strategioissa, Kulttuurihyvinvointisuunnitelma (tavoite 100)</p> <p>Muut: Puhelinpalvelun tilastointi (puheluiden määrä ja kategoria)</p>
<p>Avataan puhelinpalvelu kuntalaisille osana palvelupistetoiminnan kehittämistä. Puhelinpalvelussa ohjataan kuntalaisia heidän tarvitsemiensa palvelujen piiriin.</p>	<p>Keskushallinto.</p>	<p>Ennakkovaikutusten arviointi tehdään vuonna 2021 ja palvelu aloitetaan mahdollisesti 2022.</p>	
<p>Laaditaan kulttuurihyvinvointisuunnitelma osana kulttuuriohjelmaa.</p>	<p>Hyvinvointipalvelut.</p>	<p>Vuonna 2023.</p>	

Tavoite 7: Ennaltaehkäisevän päihdetyön kuntatasoista koordinaatiota ja rakenteita kehitetään			
Toimenpide	Vastuutaho ja resurssit	Aikataulu	Arviointimittarit
Ehkäisevälle päihdetyölle nimetään koordinaatioryhmä.	Hyvinvointipalvelut.	Ryhmä aloittaa toimintansa vuoden 2021 aikana.	TEAvisari: Perusopetus, Yhteiset käytännöt, Tupakoinnin ja päihteidenkäytön ehkäisy (tavoite 100) Kuntajohto, Johtaminen, Johtamisvastuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä, Ehkäisevän päihdetyön toimielin (tavoite 100)
Sisällytetään ehkäisevän päihdetyön suunnitelma osaksi mielenterveys – ja päihdesuunnitelmaa.	Hyvinvointipalvelut.	Suunnitelma laaditaan vuoden 2021 aikana.	
Hyödynnetään kokemusasiantuntijoita ehkäisevän päihdetyön suunnitelman laadinnassa.	Hyvinvointipalvelut ja Siun sote.	Vuoden 2021 aikana.	Ehkäisevä päihdetyö Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa (AVI): Ehkäisevä päihdetyön rakenteet (tavoite kaikki neljä kohtaa saavat arvon ”kyllä”)

Tavoite 8: Kuntalaisten fyysinen turvallisuus paranee

Toimenpide	Vastuutaho ja resurssit	Aikataulu	Arviointimittarit
Luodaan verkkokoulutuspaketti säännöllistä täydennyskoulutusta ja uusia työntekijöitä varten varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja vapaa-aikatoimen työntekijöille perheväkivallan puhekeskustelusta, lastensuojelun toiminnasta sekä lain asettamista velvoitteista ammattilaisille.	Hyvinvointipalvelut ja Siun sote. Koulutuksen suunnittelussa tehdään yhteistyötä poliisin kanssa.	Koulutuspaketti valmistuu vuonna 2023. Kaikki työntekijät ovat käyneet koulutuksen vuoden 2024 loppuun mennessä. Uudet työntekijät käyvät koulutuksen kuntaan tullessaan ja koulutus päivitetään viiden vuoden välein.	Kouluterveyskysely (THL): Kokenut vanhempien tai muiden huoltajien aikuisten taholta fyysistä väkivaltaa vuoden aikana, % (tavoite 4. ja 5. luokkalaiset < 9,0 % sekä 8. ja 9. luokkalaiset < 10,0 %) Tapaturma koulumatkalla lukuvuoden aikana, 8. ja 9. luokka (tavoite < 4,5 %)
Patteristontieellä, uuden yläkoulun läheisyydessä olevan suojatien turvallisuutta parannetaan (esim. suojatien huomiovaloilla).	Elinympäristöpalvelut.	Syksyllä 2021.	Sotkanet (THL): Kaatumisiin ja putoamisiin liittyvät hoitojaksot 65-vuotta täyttäneillä /10 000 vastaavanikäistä (tavoite < 480,0)
Tarjotaan kaikille yli 70 –vuotiaalle maksuttomat kenkien liukuesteet.	Keskushallinto ja viestintä yhteistyössä paikallisten yritysten kanssa. Arvio budjetista 9 000 €.	Syksyllä 2022.	Tilastokeskus: Poliisin tietoon tulleet liikenneturvallisuuden vaarantamiset ja liikennerikkomukset /1 000 asukasta (tavoite < 200,0)
Edistetään eritasoliittymän rakentamista Liperintien ja Valtatie 9 risteykseen.	Elinympäristöpalvelut.	Vuonna 2021.	
Edistetään alikulkutunnelin toteuttamista kevytliikenteelle Käsämäntien risteykseen sekä liikenteen uudelleen kanavointia valtatie 9:llä.	Elinympäristöpalvelut.	Toteuttamissuunnitelmat laaditaan vuonna 2021 ja rakentaminen toteutetaan vuonna 2023.	

Liite 1. Hyvinvointisuunnitelman tavoitteet. (12/15)

Edistetään kevytliikenneväylän rakentamista Ylämyllylle maantien 502 varteen välille Välikangas – Härkinvaara – Harila – Valkeisenmäki.	Elinympäristöpalvelut.	Toteuttamissuunnitelman laatiminen aloitetaan vuonna 2021 ja hanke toteutetaan vuonna 2024.
Edistetään kevytliikenneväylän rakentamista Liperin kirkonkylän ja Siikasalmen välille osana Liperintien laatukäytävähanketta.	Elinympäristöpalvelut.	Toteuttamissuunnitelman laatiminen aloitetaan vuonna 2022 ja hanke toteutetaan vuonna 2024.
Edistetään kevytliikenneväylän rakentamista Pärnävaarantielle välille Rykmentintie – Urheilutie.	Elinympäristöpalvelut.	Toteuttamissuunnitelman laatiminen aloitetaan vuonna 2022 ja hanke toteutetaan vuonna 2024.
Kunta toimii aktiivisesti yhteistyössä Ely – keskuksen kanssa parantaakseen tiestön kuntoa.	Elinympäristöpalvelut.	Vuodesta 2021 lähtien.
Järjestetään keskustelutilaisuus, johon kutsutaan paikallisia yritystoimijoita sekä vammaisneuvoston, nuorisovaltuuston ja ikäihmisten neuvoston toimijoita. Tilaisuudessa mietitään yhdessä ratkaisuja esteettömään asiointiin.	Lipertek ja Liperin yrittäjät ry.	Vuonna 2023.
Vammaisneuvoston asiantuntemusta hyödynnetään rakennetun ympäristön suunnittelussa.	Elinympäristöpalvelut ja vammaisneuvosto.	Vuodesta 2021 lähtien.
Kunnan liikenneturvallisuussuunnitelma päivitetään ja liikenneturvallisuustyöryhmän toimintaa vahvistetaan.	Elinympäristöpalvelut ja keskushallinto.	Vuoden 2021 aikana.
Kyläturvallisuussuunnitelmat huomioidaan osana harvaan asuttujen alueiden turvallisuussuunnittelua.	Elinympäristöpalvelut ja kyläyhdistykset.	Vuoden 2021 aikana.

Tavoite 9: Kuntalaisten taloudellinen turvallisuus lisääntyy			
Toimenpide	Vastuutaho ja resurssit	Aikataulu	Arviointimittarit
Kohtaamispaikka Kodassa järjestetään ker- ran kuukaudessa perheiden päivä, johon lap- siperheiden on mahdollista tulla ruokaile- maan maksutta. Päivän yhteydessä tarjotaan tietoa ja tukea työllistymiseen, opiskeluun ja perhepalveluihin.	Varhaiskasvatus ja työllisyyspalvelut. Yhteis- työtä tehdään järjestöjen, kirjaston, Siun so- ten ja oppilaitosten kanssa.	Toiminnan suunnittelu ja vuosikellon laa- dinta syksyllä 2021 ja aloitus vuonna 2022.	Tilastokeskus: Kunnan yleinen pienituloisuusaste (tavoite < 14,0 %) Lasten pienituloisuusaste (tavoite < 14,0 %) Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17-24-vuo- tiaat, osuus vastaavanikäisestä väestöstä, % (tavoite < 7,0) Syrjäytymisriskissä (ei työssä, ei opiskele, ei ole varusmiespalvelussa) olevat 18-24-vuoti- aat, % vastaavanikäisistä (tavoite < 20,0 %) Perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneiden osuus 15-vuotta täyttäneestä väestöstä, % (tavoite > 76,7 %)
Etsivä nuorisotyöntekijöiden työnjakoa sel- keytetään siten, että yhden työpanos keskit- tyy perusasteen ja 2. asteen nivelvaiheeseen sekä toisen työpanos täysi-ikäisiin nuoriin.	Vapaa-aikapalvelut.	Kevästä 2021 lähtien.	
Osana työllisyyden kuntakokeilua kaikki alle 30 –vuotiaat työttömät työnhakijat kontak- toidaan.	Työllisyyspalvelut.	Vuodesta 2021 alkaen.	Toimeentulotukirekisteri (THL): Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneet 25-64-vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väes- töstä (tavoite enintään 1,8 %) Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneet lapsiperheet, % lapsiperheistä (tavoite < 1,5 %)

Liite 1. Hyvinvointisuunnitelman tavoitteet. (14/15)

<p>Duunitalo Linkin toimintaa markkinoidaan sosiaalisessa mediassa.</p>	<p>Työllisyyspalvelut ja viestintä.</p>	<p>Vuodesta 2021 alkaen.</p>	<p>Työ- ja elinkeinoministeriö: Pitkäaikaistyöttömät, % työttömistä (tavoite < 23,0 %) Nuorisotyöttömät, % 18.24.vuotiaasta työvoimasta (tavoite laskee 1%-yksikköä / vuosi) Vaikeasti työllistyvät (rakennetyöttömyys), % 15-64-vuotiaista (tavoite < 4,6 %) Työttömien aktivointiaste, % (tavoite > 35,0 %)</p> <p>Eläketurvakeskus: Työkyvyttömyyseläkettä saavat 25-64-vuotiaat, osuus vastaavanikäisestä väestöstä (tavoite < 8,0 %)</p>
---	---	------------------------------	---

Tavoite 10: Elinympäristön liikunta- ja virkistyspaikkojen käyttö kasvaa			
Toimenpide	Vastuutaho ja resurssit	Aikataulu	Arviointimittarit
Varhaiskasvatuksessa järjestetään perheille ohjattua luontoliikuntaa vähintään kuusi kertaa vuodessa.	Varhaiskasvatus.	Vuodesta 2022 alkaen.	<p>Kouluterveyskysely (THL): Harrastaa liikuntaa omatoimisesti vapaa-ajalla vähintään viikoittain, %, 8. ja 9. lk. (tavoite > 76,0 %) Kokee harrastuspaikkojen sijaitsevan liian kaukana, %, 8. ja 9. lk. (tavoite < 28,0) Luokkahuoneen ahtaus häirinnyt paljon, %, 4. ja 5. lk. (tavoite ≤ 2,5 %) Luokkahuoneen tai opiskelutilojen ahtaus häirinnyt paljon, %, 8. ja 9. lk. (tavoite < 10,0 %)</p> <p>Muut: Toteutuneet varhaiskasvatuksen luontoliikunnat ja osallistujamäärät Vapaa-aikapalvelujen kysely, liikunta- ja virkistyspaikkojen käyttöaste</p>
Peruskoulujen opiskeluympäristöä laajennetaan piha-alueille ja lähiympäristöön. Pihoille rakennetaan pienryhmätyöskentelyä tukevia opiskelualueita ja Liikkuva koulu – mallin käyttöä jatketaan.	Perusopetus ja elinympäristöpalvelut.	Alkaen vuodesta 2021.	
Kunnan alueen uimapaikkojen kunto ja turvallisuus tarkistetaan. Uimapaikkoja kehitetään aktivoimaan monipuoliseen liikuntaan.	Elinympäristöpalvelut ja vapaa-aikapalvelut.	Valtuustokauden 2021-2024 aikana.	
Vapaa-aikapalvelut järjestävät kyselyjä toiminnasta ja tarpeista eri kohderyhmille.	Vapaa-aikapalvelut.	Vuosittain alkaen vuodesta 2021.	
Liikuntapaikkasuunnitelma laaditaan osana liikuntaohjelmaa.	Elinympäristöpalvelut ja vapaa-aikapalvelut.	Vuonna 2021.	
Laaditaan harrastus- ja tapahtumakalenterista sähköinen versio.	Vapaa-aikapalvelut ja viestintä.	Otetaan käyttöön vuonna 2021.	

Kuntastrategian konsernitavoitteet (2021–2025)	Keinoja tavoitteiden toteuttamiseen
Väestön kasvu	
<p>Asukasluku saadaan kasvuun, profiloituminen kestävä kehityksen kuntana</p> <p>Taajamia ja kyliä kehitetään huomioiden niiden ominaispiirteet</p> <p>Panostetaan Liperin näkyvyyteen ja houkuttelevuuteen asuinkuntana</p> <p>Liperin kunta on houkutteleva työnantaja</p> <p>Muutoksia ja uudistuksia tehdään osallisuuden kautta</p>	<p>Koko kunnan alueelle laaditaan strateginen yleiskaava (suunnitelmallisuus vetovoimatekijänä ja mahdollistajana --> asukasluku kasvuun kustannustehokkaasti ja kestävästi)</p> <p>Taajamille omat kehityssuunnitelmat ja -visiot</p> <p>Kehitetään asuinalueita ja erilaisia asumismuotoja ja huolehditaan olemassa olevasta kunnan kiinteistökannasta</p> <p>Haetaan Unicefin lapsiystävällinen kunta -tunnustusta</p> <p>Edistetään maaseudun vetovoimaisuutta</p> <p>Tarjotaan laadukkaat hyvinvointi- ja vapaa-aikapalvelut</p> <p>Palvelut tehdään asiakaslähtöisesti (asiakas keskiössä – osallisuussuunnitelman mukaiset ”työkalut”)</p>
Työllisyys ja elinvoimaisuus	
<p>Lisää työpaikkoja</p> <p>Mahdollistetaan monipuoliset yritysalueet ja -alueet</p> <p>Panostetaan yhdessä Liperin näkyvyyteen ja houkuttelevuuteen asuin- ja yrittäjyyskuntana</p>	<p>Vahvistetaan kuntakuvaa positiivisella ajattelulla ja vastuullisella viestinnällä eri tasoilla ja kanavilla</p> <p>Olemassa olevien yritysalueiden ja keskustaajamien kasvumahdollisuuksia kehitetään</p> <p>Luodaan uusia ja vetovoimaisia yritysalueita hyvien liikenneyhteyksien varteen (kiinnostavuus, näkyväksi tekeminen)</p> <p>Palveluiden monipuolisuutta vahvistetaan ja tehdään näkyväksi (verkostoituminen, vapaa-aikapalvelut, kulttuuri-, majoitus-, ravintolapalvelut)</p> <p>Kehitetään yritys- ja työllisyysneuvontapalveluita ja edistetään erilaisten yritysalueiden tunnettuutta</p> <p>Työllisyystoimenpiteitä tehdään aktiivisesti eri sidosryhmien kanssa (TE-toimisto, yritykset, yhdistykset, oppilaitokset, hankkeet, Siun sote, kuntakokeilu)</p> <p>Edistetään maaseudun elinvoimaisuutta</p> <p>Vahvistetaan hankehallinnointiosaamista ja resurssia</p> <p>Edistetään digihankkeita</p>

Henkilöstö	
<p>Positiivinen ja houkutteleva työnantajakuva on elinehto Liperin tulevaisuuden kannalta</p>	<p>Selkeät työnkuvat edistävät työntekijöiden innostusta ja pysyvyyttä sekä työhyvinvointia</p> <p>Panostetaan henkilöstön ammattitaitoon ja jaksamiseen</p> <p>Varaudutaan eläköitymisiin</p> <p>Turvataan keskeisten toimintojen osalta riittävät resurssit</p> <p>Varahenkilöjärjestelmät ovat kunnossa</p> <p>Tuetaan työssäoppimista ja urapolkua</p> <p>Vahvistetaan yhdessä positiivisen työnantajakuvan muotoutumista</p> <p>Kilpailukykyiset palkka- ja työsuhte-edut kunta-alalla</p> <p>Puututaan ongelmakohtiin varhaisessa vaiheessa</p>
Talous	
<p>Huolehditaan ettei taseeseen kerry alijäämää strategiakaudella.</p>	<p>Resurssiviisautta rajoja rikkoen; tehdään yhdessä, uudistetaan, hyödynnetään teknologiaa ja hankerahoitusta</p> <p>Talouden reunaehdot huomioidaan päätöksenteossa</p> <p>Veroprosentteja tarkastellaan tarvittaessa talousarviovalmistelun yhteydessä</p>

Sosiaali- ja terveydenhuollon alueellisen hyvinvointikertomuksen strategiset toimet

Lapsia ja koskevat strategiset toimet

- Selvitetään tarkemmin Pohjois-Karjalan lapsiperheköyhyyden tilaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Vahvistetaan rakenteellista sosiaalityötä alueella.
- Huomioidaan kasaantuvien ongelmien lapsiperheet erityisesti tulevaisuuden sotekeskus -suunnittelussa ja toiminnassa sekä vahvistetaan edelleen perhekeskusverkoston toimintaa.
- Selvitetään tarkemmin lasten yksinäisyyden, kiusaamisen ja muiden psykososiaalisten ongelmien tilannetta ja etsitään ja kehitetään vaikuttavia toimia niiden ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi.

Nuoria koskevat strategiset toimet

- Pyritään tunnistamaan nuorten riskikäyttäytyminen riittävän varhain siten, että ehkäistään haitallisten tapojen aloittaminen tai tuetaan muutoksessa. Erityisenä kohderyhmänä ammatilliseen opetukseen peruskoulusta siirtymistä suunnittelevat nuoret tai ne nuoret, jotka jo opiskelevat ammatillisessa koulutuksessa.
- Edistetään kouluterveydenhuollossa ja opiskeluterveydenhuollossa sekä yhteistyössä kuntien kanssa nuorten fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä, jotta riski syrjäytymiseen ja työttömäksi jäämiseen vähenee.

Työikäisiä koskevat strategiset toimet

- Tehokkaalla pitkäaikaissairauksien ehkäisyllä, hoidolla ja sekundaaripreventiolla edistetään työkyvyn säilymistä ja vähennetään monisairastuvuutta.
- Kehitetään yhdessä kuntien kanssa ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä. Parannetaan mielenterveys- ja päihdepalvelujen saavutettavuutta ja laatua.

Ikäihmisiä koskevat strategiset toimet

- Otetaan käyttöön tehokkaita toimintamalleja ikäihmisten terveellisten elintapojen edistämiseksi. Näin pystytään ylläpitämään heidän toimintakykyään, ehkäisemään muistisairauksien varhaista ilmaantumista ja lisäämään mahdollisuuksia pärjätä kotona.
- Yhteistyössä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa kehitetään ikäihmisiä aktivoivia ja osallistavia toimia, jotka osaltaan vähentävät yksinäisyyttä ja sosiaali- ja terveystalvelujen tarvetta.

Hyvinvoivat, terveet ja osalliset asukkaat

- Elinympäristö ja rakenteet mahdollistavat asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä edistävät arjen valinnat
- Asukkaiden osallisuus ja yksinäisyyden ehkäisy huomioidaan kaikessa toiminnassa
- Mahdollistetaan elinvoimainen ja monipuolinen järjestökenttä, joka tukeeosallisuutta ja yhteisöllisyyttä

Korkeatasoinen osaaminen ja hyvät työllistymisen edellytykset

- Koko työvoimapotentiaalia hyödynnetään tarjoamalla siihen riittävä tuki
- Nuoret pääsevät ja kiinnittyvät työelämään nykyistä paremmin
- Osaamisen kehittämistä tuetaan elämän ja työuran eri vaiheissa monialaisella, joustavalla ja jatkuvaa oppimista tukevalla tarjonnalla

Pohjois-Karjala hyvinvoinnin edelläkävijäksi 2025

Terveellinen, turvallinen ja viihtyisä ympäristö

- Pohjois-Karjalasta kehitetään ikäystävällisyyden mallimaakunta
- Ilmanlaatu sisällä ja ulkona on puhdasta ja terveellistä
- Palvelut, toiminnot ja ympäristö ovat saavutettavissa sekä esteettömiä ja ne suunnitellaan osallisuus huomioiden

Asukaskeskeiset palvelut ja niitä tukeva hyvinvointiyrittäjäyys

- Palvelut saadaan oikea-aikaisesti ja tarpeiden mukaisesti monitoimijaiselta palvelukentältä
- Sotetyövoiman saatavuus turvataan koko maakunnassa
- Tietoa ja teknologiaa hyödynnetään tarkoituksenmukaisesti johtamisessa, palvelujen suunnittelussa, toteutuksessa, arvioinnissa ja kehittämisessä

Ikäihmisten hyvinvoinnin edistäminen

Tavoite	Arviointi
Ikäihmiset saavat yhteyden ”yhden luukun” periaatteella	Alueellinen palveluohjauksen malli on luotu Siun sotessa. Palautteenantokanavia on kehitetty.
Ikäihmiset hyödyntävät ennakkoivia ja ennaltaehkäiseviä palveluja	Varhaiskasvatuksen yhteydessä on järjestetty lasten ja ikäihmisten yhteistä Terhokerho-toimintaa, mutta osallistujamäärät ovat olleet pieniä.
Ikäihmiset huolehtivat kunnostaan ja toimintakyvystään	Siun soten kuntoutuksen palvelualue tuottaa kuntoutuspalveluja Liperissä yksilö- ja ryhmämuotoisesti sekä päiväkuntoutuksena kuntoutustarpeen arviointiin perustuen. Ryhmäyhteistyötä on toteutettu omaishoidon kanssa. Kotiin vietäviä kuntoutuspalveluja on määrällisesti lisätty ja sisällöllisesti kehitetty vastaamaan palvelujen tarvetta. Ikäneuvola on järjestänyt ryhmiä aivoterveysten edistämiseksi.
Ikäihmiset ottavat vastaan ja käyttävät kotiin annettavia palveluja	Riskiryhmiin kuuluvien asiakkaiden palvelujen saatavuuteen on kiinnitetty huomiota ja pyritty vastaamaan tarpeeseen. Palveluohjaus ja omaishoidon palvelut toteutetaan lähipalveluna. Palvelut toteutetaan lakisääteisissä määräajoissa.
<i>Kotona asuvat 75 vuotta täyttäneet: 91-92 %</i>	<i>90,2 % (2018)</i>
<i>Säännöllisen kotihoidon piirissä olleet 75 vuotta täyttäneet asiakkaat: 14 %</i>	<i>11,5 % (2018). Kotihoidon piirissä olevien määrän vähenemiseen vaikuttaa Konttilanhovin muuttuminen kotihoidosta tehostetuksi palveluasumiseksi.</i>
Ikäihmisten arjen turvallisuus	Kotihoidon asukkaiden kodin turvallisuus on korotettu asiakkuuden alussa ja kokonaisarvio tehty moniammatillisesti. Asukkailla on ollut mahdollisuus saada erilaista turvallisuutta lisäävää teknologiaa käyttöönsä.

Lasten ja nuorten turvallinen kasvu ja kehitys

Tavoite	Arviointi
Lasten, nuorten ja vanhempien yhteisöllisyys ja osallisuus lisääntyy	<p>Lähiliikuntapaikkasuunnitelman ja lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinnassa kuultiin oppilaiden mielipiteitä. Nuorisovaltuuston jäseniä ja oppilaita oli mukana hyvinvointisuunnitelman työpajoissa. Nuorisovaltuusto kokoontui säännöllisesti, edustajat kävivät lautakunnan vieraina.</p> <p>Varhaiskasvatuksessa vasu-keskustelut pidettiin ja alakouluissa kaikilla oli käytössä tavoitesuunnitelmat. Oppimiskeskustelut toteutuivat 90 %. Oppilaskuntatoimintaa oli kaikilla kouluilla.</p> <p>Oppimisympäristöjen suunnitteluun otettiin lapset ja nuoret mukaan. Kouluhankkeiden pajapäivässä oli oppilasedustus.</p>
Palvelujen oikea-aikaisuus sekä asiakas- ja tarvelähtöisyys	<p>Nuorten monialainen yhteistyö toteutui ohjauspiste-toiminnan kautta. NT-tyyppi-järjestelmä ei ollut käytössä. Tilastoinnissa käytettiin Nuti-tilastoa ja Etsivä nuorisotyössä Parent-järjestelmää.</p> <p>Nivelvaihteyöhön sovittiin toimintamallit. Siun sotessa kaikille lapsiperhepalvelujen asiakkaille nimettiin omatyöntekijä. Vastuutyöntekijäparitoimintamallin käyttöönottoa aloiteltiin.</p> <p>Tuen käsikirja valmistui 11/2018.</p>
Tuki viedään lasten ja nuorten kasvuympäristöön	<p>Varhaisessa tuessa oli yritetty järjestää ryhmätöimintää vanhemmille, mutta ryhmiin ei oltu saatu perheitä. Sosiaalihojaajat jalkautuivat varhaiskasvatukseen joitain kertoja.</p> <p>Lähipäiväkotiperiaate toteutui. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen tukipalvelut perustivat yhteisen pedagogiikka ja tuki -ryhmän. Kolmiportainen tuki toteutui kaikissa yksiköissä. Tuki pyrittiin aina vieämään lähikouluun.</p>

Lasten ja nuorten mielenterveyttä ja päihteettömyyttä edistetään	Toimintaa toteutettiin opetussuunnitelmien mukaisesti sekä yhdessä poliisin (mm. Ankuri-tiimi), terveydenhuollon ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.
Lasten ja nuorten osallistumisen lisääminen kunnan, liperiläisten yhdistysten ja järjestöjen tapahdumisiin (harjoitukset jne.) <i>Harrastaa hengästyttävää liikuntaa vapaa-ajalla korkeintaan 1h viikossa, 8. ja 9. luokka: tavoite alle maan keskiarvon</i>	Kunnan liikunta- ja nuorisotilat olivat käytössä maksutta. Vuosittain jaettiin liikunta-, kulttuuri- ja nuorisojärjestöille avustusta toimintaan. <i>Liperi 32,2 %, koko maa 28,3 % (2019)</i>
Lasten ja nuorten turvallinen arki	Varhaiskasvatuksen laadunarvioinnin suunnittelu aloitettiin yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston kanssa. Opetussuunnitelman arviointia ei oltu vielä toteutettu. Kuntakohtainen liikenneturvallisuustyöryhmä koontui säännöllisesti.
Työllisyyden edistäminen	
Tavoite	Arviointi
Asiakkaan yksilöllinen huomioiminen	Siun sote järjesti työttömien terveystarkastuksia.
Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteellisuus <i>Typ-asiakkuuksien määrä: väh. 50 /vuosi</i>	Työmarkkinatuen kuntaosuus ei pienentynyt. <i>42 (2016), 55 (2017), 48 (2018), 55 (2019)</i>
Työkykyisten asiakkaiden palvelun parantaminen	Työllistymispolkuja seurattiin systemaattisesti. Työllisyyspalvelujen kautta työllistyi työttömiä työnhakijoita avoimille työmarkkinoille. Palkkatuki-työhön työllistettiin pääsääntöisesti vain työssä-oloehdon verran. Mestari-kisälli-koulutuksia järjestettiin ja päättyneet koulutukset johtivat työllistymiseen.
Yritysyhteistyön laajentaminen	Liperilisä otettiin käyttöön ja sitä käytettiin 13 henkilön työllistämiseen vuonna 2018.
Nuorten työllistämisen tukeminen <i>Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17-27-vuotiaat: < 5,0 %</i> <i>Nuorisotyöttömät 18-24-vuotiaasta työvoimasta: < 15,0 %</i> <i>Alle 25v aktivointiaste: + 2,0 % edellisvuoden arvoon</i>	<i>7,9 % (2018)</i> <i>17,2 % (2019)</i> <i>Indikaattoritietoa ei saatavilla.</i>

Hyvinvointityön näkyväksi tekeminen

Tavoite	Arviointi
<p>Yhdistys- ja järjestötoimijoiden, seurakuntien, muun vapaaehtoistyön ja kunnan tekemän hyvinvointityön näkyvyyden parantaminen</p>	<p>Hyvinvointityön näkyväksi tekemistä tehostettiin kaikessa toiminnassa. Hyvinvointityön vuosikello teki toiminnan monet ulottuvuudet näkyväksi niin kunnan sisällä kuin maakunnan eri foorumeissa. Hyvinvointipuhe tuli osaksi kunnallista päätöksentekoa.</p> <p>Ikäihmisten neuvostoon ja vammaisneuvostoon nimettiin Siun soten edustaja.</p> <p>Toimialoittain järjestettiin asiakaskyselyjä sekä kuntalaiskuulemisia.</p> <p>Verkostotoimintaa lisättiin muun muassa kohtauspaikkatoiminnan myötä. Yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa tehtiin tapahtumien muodossa.</p>

Suunnitelma tai ohjelma	Keskeinen sisältö hyvinvointityön kannalta
Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma »	Tarkemmat toimenpiteet lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelyyn sekä yksityiskohtaisempi kuvaus lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin nykytilasta.
Oppilas- ja opiskeluhuollon kunta- ja koulukohtaiset suunnitelmat »	Oppilaiden, oppilaitosyhteisöjen ja oppimisympäristöjen hyvinvoinnin tukeminen.
Oppilashuoltosuunnitelman liite: Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä »	Kiusaamisen ehkäiseminen ja siihen puuttuminen esi- ja perusopetuksessa.
Vammaispoliittinen ohjelma »	Tuo esiin vammaisten mielipiteen ja helpottaa arkea sekä tuo vammaiset osaksi yhteiskuntaa luonnollisina toimijoina/ jäseninä. Vammaisneuvoston asiakirja.
Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma »	Keskeiset tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämisaalueet, tavoitteet sekä konkreettiset toimenpiteet, joilla kehitetään eri alueita.
Esi- ja perusopetuksen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden koulukohtaiset suunnitelmat	Ohjaa edistämään sukupuolten tasa-arvoa.
Esiopetuksen opetussuunnitelma »	Edistää laadukkaan ja yhteneväisen esiopetuksen yhdenvertaista toteuttamista.
Perusopetuksen opetussuunnitelma »	Koulujärjestelmän tärkein ohjaava asiakirja, joka tarjoaa oppilaille laajan ja yleissivistävän perustan muodostumisen ja oppivelvollisuuden suorittamiseen.
Varhaiskasvatuksen suunnitelma »	Varmistaa jokaiselle lapselle hänen tarpeitaan vastaavaa ja oppimista sekä kasvatusta edistävää varhaiskasvatusta.
Kuntastrategia »	Pitkäaikainen suunnitelma, jonka avulla lisätään kunnan elinvoimaa, kuntalaisten hyvinvointia ja osallisuutta.
Turvallisuus- ja varautumissuunnitelma	Varautuminen suuronnettomuuksiin ja normaaliolojen häiriötilanteisiin.
Kiinteistökohtaiset pelastussuunnitelmat	Määrittelee kiinteistökohtaisesti toiminnan hätätilanteissa.

Liite 6. Hyvinvoinnin edistämisen erillisohjelmat ja -suunnitelmat (2/2).

Liikenneturvallisuusohjelma toimenpidesuunnitelmineen	Määrittelee ja ohjaa liikkumiseen liittyvää turvallisuutta.
Maanpoliittinen ohjelma ja maankäytön suunnitelma »	Antaa tietoa kunnan maakäyttöön liittyvistä toimintatavoista.
Kyläsuunnitelmat	Kylien omat kehittämissuunnitelmat.
Joensuun seudun maaseutuohjelma »	Joensuun seudun kuntien ja kaupunkien alueella seutukunnallisesti ja paikallisesti tärkeiksi koetut tarpeet ja kehittämiskohteet.
Vapaa-ajan asumisen tavoiteohjelma »	Kehitetään ja edistetään vapaa-ajan asumiseen liittyviä asioita.
Kotouttamisohjelma	Edistää kotouttamista ja monialaista yhteistyötä.
Pohjois-Karjalan hyvinvointistrategia »	Väestön hyvinvointia kuvaava raportti, johon on koottu keskeiset hyvinvointi- ja terveysseurantatiedot.
Siun soten strategiat ja toimintasuunnitelmat	Suunnitelmien avulla järjestetään yhdenvertaisilla periaatteilla alueen väestölle sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä pelastuslaitoksen palvelut.
Osallisuusmalli- ja suunnitelma »	Kuntalaisten, järjestöjen, yhdistysten, seurakuntien, elinkeinoelämän ja Liperin kunnan välisen vuorovaikutuksen kehittämistä.
Seudullinen kasvatuksen ja koulutuksen kasvatuksellinen toimintaohjelma (seutukesu) »	Yhteiset suositukset kunnissa tapahtuvan strategisen suunnittelun tueksi.